

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Слатвінська М. О.

(підпис)

“ ____ ” _____ 20 ____ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»

за освітньою програмою: «Управління публічними фінансами»

на тему «Податки як основа формування місцевих бюджетів»

Виконавець

студентка 7 групи 6 курсу ЦЗВФН

Кіссе Лілія Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник :

д.е.н., професор

Мельник Віктор Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса - 2024

АНОТАЦІЯ

Кіссе Л.О. «Податки як основа формування місцевих бюджетів».

Кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня, магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» за освітньою програмою професійного спрямування: «Управління публічними фінансами». – Одеський національний економічний університет.

Одеса 2024.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти податкового навантаження на місцеві бюджети. Етапи історії становлення місцевого оподаткування.

Досліджено сутність, особливості та роль місцевого оподаткування; проаналізовано нормативно-правове регулювання справляння податків до місцевих бюджетів; оцінено фінансову та регулюючу ролі податків і зборів на місцевому рівні.

Проаналізовано зарубіжний досвід справляння місцевих податків та можливості його впровадження у вітчизняну практику; визначено напрями удосконалення збору податків, оптимізацію впровадження новітніх технологій та автоматизації процесу збору та обробки інформації про доходи.

Ключові слова: місцевий бюджет, місцеві фінанси, оподаткування, податки і збори, податкові надходження, децентралізація, адміністрування.

ANNOTATION

Kisse L.O. «Taxes as the basis for local budget formation».

Qualification work for an educational degree, master's degree in specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market" under the educational program of professional direction: "Public Finance Management." - Odesa National Economic University.

Odesa 2024.

The paper investigates the mechanism of formation of local budget revenues. Stages of the history of local taxation. Stages of the history of local taxation.

The essence, peculiarities and role of local taxation are investigated; the legal and regulatory framework for the collection of taxes to local budgets is analyzed; the fiscal and regulatory role of taxes and fees at the local level is assessed.

The article reviews foreign experience in collecting local taxes and the possibilities of its implementation in domestic practice; identifies areas for improving tax collection, optimizing the introduction of new technologies and automating the process of collecting and processing information on revenues.

Keywords: local budget, local finance, taxation, taxes and fees, tax revenues, decentralization, administration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ	5
1.1 Концепції формування доходів місцевих бюджетів у фінансовій теорії. ..	5
1.2 Податкові надходження місцевих бюджетів: сутність, види та принципи формування.	11
1.3.Нормативно-правове регулювання місцевого оподаткування в Україні: генезис та сучасний стан.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІ В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Фіскальна ефективність місцевого оподаткування в Україні.	27
2.2. Регуляторні наслідки місцевого оподаткування в Україні.	34
2.3. Фіскально - адміністративні проблеми справляння місцевих податків і зборів в Україні.	42
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.	56
3.1. Європейський досвід місцевого оподаткування та можливості його впровадження в Україні.....	56
3.2. Реформування підсистеми місцевого оподаткування в Україні.....	63
3.3. Модернізація підсистеми адміністрування місцевих податків і зборів в Україні.	70
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ:	78

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження податків як джерела доходів місцевих бюджетів обумовлена ключовою роллю, яку відіграють місцеві бюджети в забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територій. В умовах децентралізації та реформування системи публічних фінансів, що наразі тривають в Україні, зростає потреба в ефективному формуванні та управлінні фінансовими ресурсами місцевих органів влади. Податки становлять основне джерело доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи фінансову базу для виконання соціально важливих функцій, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктурні проєкти тощо.

Особливу значущість дослідження цієї теми зумовлюють такі аспекти:

Реформа децентралізації: Перехід до децентралізованої моделі управління підвищує фінансову автономію громад, що вимагає розробки ефективних механізмів адміністрування місцевих податків і зборів.

Економічна нестабільність: В умовах зовнішніх викликів, таких як війна, економічна криза або пандемії, саме місцеві бюджети потребують стабільних джерел фінансування, якими є податки.

Необхідність оптимізації: Існує потреба в удосконаленні чинної податкової політики для збільшення надходжень до місцевих бюджетів, а також зменшення залежності від дотацій з державного бюджету.

Підвищення якості послуг: Ефективне використання податкових надходжень сприяє поліпшенню якості послуг, що надаються на місцевому рівні, а також підвищенню довіри громадян до органів місцевого самоврядування.

Міжнародний досвід: Дослідження міжнародних практик дозволяє адаптувати успішні моделі адміністрування податків і забезпечення сталого бюджетного наповнення.

Таким чином, вивчення податків як доходів місцевих бюджетів є актуальним і своєчасним як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки

воно спрямоване на зміцнення фінансової спроможності місцевого самоврядування та забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Мета і завданням дослідження: аналіз теоретичних та практичних засад справляння місцевих податків та пошук шляхів їх вдосконалення в Україні.

Для досягнення поставлених цілей у роботі пропонується розглянути такі завдання:

- Розглянути концепції формування доходів місцевих бюджетів у фінансовій теорії.
- Розглянути податкові надходження місцевих бюджетів: сутність, види та принципи формування.
- Проаналізувати нормативно-правове регулювання місцевого оподаткування в Україні: генезис та сучасний стан.
- Оцінити фіскальну ефективність місцевого оподаткування в Україні. Розглянути моніторинг фіскальної та регулюючої ролі місцевих податків в Україні в період з 2019 по 2023 роки, визначити його вплив на економіку та соціальні процеси в країні.
- Проаналізувати зарубіжний досвід справляння місцевих податків та можливості його впровадження в Україну, окрема враховуючи кращі практики у сусідніх країнах.
- Визначити шляхи вдосконалення місцевого оподаткування в Україні, оптимізацію впровадження новітніх технологій та автоматизації процесу збору та обробки інформації.

Об'єктом дослідження є процес справляння місцевих податків.

Предмет дослідження економічні відносини, що виникають в процесі місцевого оподаткування.

У роботі використані загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного дослідження, зокрема: аналізу і синтезу, узагальнення, системного аналізу, методи статистичного аналізу, методи з порівняння, групування та графічний метод. Обробка даних здійснювалася з використанням сучасних комп'ютерних технологій.

Теоретичною основою дослідження є основні положення української та зарубіжної літератури, наукові досягнення відчизняних та сучасних вчених, наукові дослідження фахівців у сфері фінансів, права та оподаткування.

Інформаційна база дослідження джерела, що служать основою роботи - Закони України, нормативно-правові документи України, Податковий Кодекс України, офіційні сайти державних служб України на яких розміщуються фінансові звітності держави та інша додаткова інформація, наукові статті, матеріали наукових конференцій, навчальна та наукова література.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання та особливості місцевого оподаткування, що дозволяє обґрунтувати низку нових концептуальних положень і висновків, надати практичні рекомендації з досліджуваних питань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у сформованих та обґрунтованих наукових підходах, висновках і пропозиціях до шляхів вдосконалення, що дозволяють визначити основні складові механізму адміністрування місцевих податків та основних напрямки їх ефективного використання в контексті зарубіжного досвіду.

Структура та обсяги роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з таких вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг роботи становить 85 сторінок. Робота містить 2 таблиці та 12 рисунків. Список використаних джерел містить 61 найменування які розміщені на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

1.1 Концепції формування доходів місцевих бюджетів у фінансовій теорії.

У фінансовій теорії формування доходів місцевих бюджетів є одним із важливих питань, яке вивчається вже протягом багатьох століть. Концепції, що описують це питання, еволюціонували під впливом економічних, соціальних та політичних змін. Теорія місцевих фінансів розглядає питання забезпечення місцевих бюджетів доходами, що є достатніми для фінансування поточних видатків та розвитку громад, при цьому враховуючи принципи автономії, стабільності та справедливості. Історичні напрацювання в цій сфері дають глибоке розуміння значення місцевих доходів і підходів до їх формування.

Про це свідчать результати оглядів основних наукових досліджень, в економічній літературі доходи місцевих бюджетів трактуються як певна частина централізованих ресурсів держави та органів місцевого самоврядування, фонди фінансових ресурсів, сукупність економічних відносин, грошові ресурси.

Фінансова наука здебільшого концентрується на дослідженні явищ і процесів, що відображають розвиток фінансової системи як цілісного утворення. Вона аналізує становлення, еволюцію та функціонування фінансових структур, їх взаємозв'язки та специфіку дії. У цьому контексті фінансова думка висвітлює ключові зміни, які відбувалися у фінансових інституціях впродовж розвитку суспільства. Її теоретичне осмислення допомагає поглибити розуміння природи фінансів і визначити їхні структурні компоненти, що є основою фінансової науки.

Фінансові системи виникли одночасно з утвердженням держави і розвитком товарно-грошових відносин. Процес їх становлення тривав до кінця XVII століття. Як зазначав Р. Хайлбронер, до середини XVII століття господарські та фінансові процеси залишалися нерозривно пов'язаними із соціальними, політичними і релігійними контекстами. Фінансова думка того часу базувалася на аналізі конкретних фактів, подій і статистичних даних, що відображали еволюцію фінансових систем. Український фінансист М. І. Мітіліно наголошував, що розуміння сучасної організації фінансових інститутів

неможливе без знання їхнього історичного розвитку. На його думку, історія фінансового господарства є важливою складовою фінансової науки.

Наука про місцеві фінанси формувалася у другій половині XIX століття, коли відбулося остаточне оформлення місцевого самоврядування. У XIX–XX століттях розвиток ідей про місцеві фінанси пройшов шлях від сприйняття їх як інструменту фінансового забезпечення територіальних одиниць до розуміння їх як системи економічних відносин.

Проблематика місцевих фінансів привертала увагу багатьох науковців, як закордонних, так і вітчизняних. Серед провідних мислителів того часу були А. Сміт, К. Штейн, Л. Штейн, Р. Гнейст, К. Рау та А. Вагнер. Вони аналізували фінансове забезпечення територіальних громад, вивчали структуру доходів і витрат місцевих бюджетів, а також механізми місцевого оподаткування.

У Російській імперії наукові дослідження в галузі місцевих фінансів розпочалися пізніше, ніж у Європі, і були пов'язані із запровадженням земської реформи 1864 року. Ця реформа стала відправною точкою для розвитку теорії місцевих фінансів у імперії.

То був час остаточного організаційного оформлення інституту місцевого самоврядування – земств. Перші дослідження місцевих фінансів, бюджетів місцевих спілок, принципів місцевого оподаткування з'явилися у другій половині XIX – на початку XX століть, їх авторами були М. Курчинський, В. Лебедев, А. Марков, І. Озеров, В. Твердохлєбов, Л. Ходський, М. Цитович, І. Янжул та інші.

У 1930–1940-х роках були написані підручники і навчальні посібники, в яких проведено теоретичне обґрунтування суті і ролі місцевих фінансів, місцевих бюджетів, узагальнено практику їх функціонування за роки радянської влади. До таких видань належать «Місцеві фінанси СРСР», підготовлені колективом авторів під керівництвом професора Н. Ровінського (1933 і 1936), «Місцевий бюджет», підготовлений науковцями під керівництвом І. Смирнова (1936), «Місцеві бюджети СРСР» В. Шаврина (1946).

В економічній літературі за радянських часів панувала думка, що місцеві фінанси - це категорія, притаманна капіталістичній економіці. Наприклад, як у Словнику з фінансів і кредиту (під редакцією В. Гарбузова і М. Галетовського), місцеві фінанси в розвинених капіталістичних країнах і країнах, що розвиваються, описуються як відносини, за допомогою яких місцеві органи влади мобілізують, розподіляють і використовують частину національного доходу відповідно до покладених на них функцій.

Розвиток економічної науки в Україні в умовах незалежності, вивчення західної фінансової теорії та приєднання до Європейської хартії місцевого самоврядування суттєво вплинули на формування поглядів українських науковців щодо місцевих фінансів. Все частіше вони наголошують на їх важливості для ринкової економіки та значущості у забезпеченні функціонування місцевого самоврядування як основи демократичного устрою.

Відомий український економіст, доктор економічних наук, професор О. Василик одним із перших звернув увагу на теоретичні та практичні аспекти місцевих фінансів. Він стверджував, що місцеві фінанси є об'єктивним явищем, адже виконання функцій місцевого самоврядування потребує наявності фінансових ресурсів у їхньому розпорядженні.

У 1999 році доктор економічних наук В. Кравченко опублікував книгу «Місцеві фінанси України», де ґрунтовно проаналізував теорію місцевих фінансів, їх інститути, міжурядові фінансові відносини, регіональну фінансову політику, механізми вирівнювання, а також управління місцевими фінансами. Він визначав місцеві фінанси як систему формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для реалізації функцій місцевої влади, включаючи як власні, так і делеговані повноваження. Цей підхід дозволяє зрозуміти місце місцевих фінансів у загальній фінансовій системі країни та їхній тісний зв'язок із місцевим самоврядуванням.

Подібні концептуальні підходи до трактування місцевих фінансів знаходимо і в роботах інших пострадянських економістів, які розглядають їх як

систему економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням ресурсів для вирішення завдань місцевого рівня.

Вітчизняний економіст В. Опарін, крім цього, акцентує увагу на взаємозв'язку місцевих фінансів із фінансовою діяльністю підприємств муніципального господарства.

У 2002 році вийшов навчально-методичний посібник «Місцеві фінанси», підготовлений М. Гапонюком, В. Яцютою, А. Буряченком та А. Славковою. Автори характеризують місцеві фінанси як форму економічних відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту, в процесі якого створюються фонди грошових коштів для задоволення регіональних потреб.

Сучасні українські науковці, які також зробили значний внесок у дослідження місцевих фінансів. Їхні роботи зосереджені на проблемах бюджетної децентралізації, розвитку місцевих бюджетів, фінансової автономії громад та ефективного управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Такі роботи як, "Місцеві бюджети України: історія, теорія, практика" (О.П. Кириленко) – монографія, яка аналізує розвиток місцевих бюджетів в Україні з акцентом на історичні аспекти, а також на питання децентралізації фінансів та місцевого самоврядування, та робота "Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України" (Т.Г. Бондарук) – дослідження, яке фокусується на міжбюджетних трансфертах як ключовому механізмі підтримки фінансової стабільності місцевих органів влади.

Праці цих авторів висвітлюють важливість ефективного управління місцевими фінансами, а також проблеми й можливості, що виникають в умовах реформи місцевого самоврядування в Україні.

У сучасній науковій літературі України та країн пострадянського простору місцеві фінанси розглядаються в контексті ролі та функцій органів місцевого самоврядування. Основними темами досліджень є розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, обґрунтування передачі державних функцій на місцевий рівень із забезпеченням відповідного

фінансування, визначення обсягів і джерел фінансових ресурсів для місцевих органів, а також забезпечення їхньої фінансової незалежності й ефективності.

Місцеві фінанси стали об'єктом дослідження багатьох вітчизняних учених, серед яких С. Буковинський, О. Василик, В. Дем'янишин, В. Кравченко, І. Луніна, Ц. Огонь, К. Павлюк та інші. Окремі аспекти їх функціонування в умовах трансформаційної економіки досліджували Т. Боднарук, В. Гейць, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Опарін, Л. Тарангул, В. Федосов та інші. Вчені пострадянського простору, такі як В. Андрущенко, Л. Павлова, Д. Суворов, А. Толкушин, також вивчали особливості місцевого оподаткування, міжбюджетних відносин та функціонування місцевих фінансів у ринкових умовах.

Широкого визнання в науковій літературі набув підхід, який трактує місцеві фінанси як систему економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів, необхідних для виконання функцій місцевого самоврядування. Місцеві фінанси мають вагомe значення для економіки держави, сприяють розвитку демократії, забезпечують фінансову стабільність громад і створюють умови для добробуту населення.

Приєднання України до Європейської хартії місцевого самоврядування значно вплинуло на формування сучасних уявлень про місцеві фінанси. Сформовано наукові підходи до визначення їх сутності, функцій, принципів організації та механізмів функціонування в демократичному суспільстві. Сучасне розуміння місцевих фінансів базується на їх ролі як інструменту економічної незалежності територіальних громад, що дозволяє ефективно управляти ресурсами, задовольняти потреби населення та реалізовувати ініціативи на місцевому рівні.

Функції місцевих фінансів сьогодні охоплюють економічний розвиток, соціальну підтримку населення, управління місцевою інфраструктурою та забезпечення екологічної безпеки. У сучасних підходах підкреслюється їхня роль у стимулюванні економічного зростання, залученні інвестицій і підтримці місцевого бізнесу.

Організація місцевих фінансів базується на принципах фінансової незалежності, прозорості, ефективності та підзвітності громадянам. Це дозволяє місцевим органам влади не лише самостійно розподіляти свої ресурси, але й розробляти місцеві податки та збори, що сприяє незалежності та стабільності місцевих бюджетів. Прозорість і підзвітність, у свою чергу, сприяють підвищенню довіри населення до місцевої влади, адже громадяни мають право знати, як використовуються бюджетні кошти, і контролювати витрати, що особливо важливо в умовах демократичного суспільства.

Економічний розвиток держави залежить від сукупного внеску адміністративно-територіальних одиниць, тому важливо досліджувати не лише валовий внутрішній продукт на національному рівні, а й валову додану вартість у регіональному розрізі.

Основні проблеми, з якими стикаються органи місцевої влади у виконанні функцій за рахунок місцевих бюджетів:

- надмірна централізація фінансових ресурсів, яка обмежує можливості регіонів щодо самофінансування;
- дефіцит коштів через значний тягар соціальних видатків, покладених на місцеві бюджети;
- складна система бюджетної звітності та процесу формування бюджету.

Для вирішення цих питань пропонуються такі заходи:

Адміністративно-територіальна реформа, спрямована на укрупнення територій, оптимізацію місцевих органів влади, спрощення управління, ефективний розподіл бюджетних ресурсів і наближення суспільних послуг до споживачів.

Запровадження програмно-цільового методу формування бюджетів, що дозволить здійснювати середньо- та довгострокове планування видатків із чітким визначенням цілей у рамках бюджетних програм.

Удосконалення системи місцевих податків і зборів, зокрема підвищення ставок для окремих видів діяльності, посилення контролю за їх справлянням через спеціалізовані підрозділи податкової інспекції.

Модернізація казначейської системи виконання місцевих бюджетів, яка включає попередній контроль за витратами, дотримання бюджетної дисципліни, документальне оформлення операцій і забезпечення єдиного підходу до бухгалтерського обліку.

Посилення фінансової автономії місцевих бюджетів, стимулювання місцевої влади до пошуку додаткових джерел фінансування.

Обов'язкове формування та використання бюджету розвитку для забезпечення державної підтримки стратегічно важливих напрямків, концентрації ресурсів на інноваціях, підвищення прозорості й ефективності витрат, а також покращення контролю за цільовим використанням коштів.

Удосконалення управління місцевими бюджетами має базуватися на аналізі соціально-економічного стану регіонів і враховувати міжнародний досвід.

Місцеві бюджети відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку територій, впливаючи на економічне зростання та вирішення соціальних проблем. Для ефективного виконання функцій місцевими органами влади необхідно модернізувати процес формування й використання коштів місцевих бюджетів, забезпечити збалансоване управління ресурсами та підвищити контроль за їхнім використанням.

1.2 Податкові надходження місцевих бюджетів: сутність, види та принципи формування.

Потенційні можливості місцевих бюджетів у впливі на процеси суспільного розвитку зумовлені їхньою економічною природою. Економічна

сутність місцевих бюджетів виникає з поняття фінансів і визначається функціями місцевої влади.

Сьогодні загальновизнаним є підхід, що розглядає фінанси як економічну категорію, яка є формою реальних, об'єктивних розподільчих відносин. Місцеві бюджети, окрім загальних характеристик, притаманних фінансам, мають також свої специфічні особливості.

Податкові надходження є одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи фінансову автономію місцевих органів влади та можливість виконання функцій місцевого самоврядування. Займаючи важливе місце в системі регулювання економіки держави, створення сприятливого фінансового середовища для швидкого розвитку ринкових відносин, забезпечення макроекономічної рівноваги в економіці належить бюджету. Він є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної політики.

В сучасній науково-економічній літературі, присвяченій питанням формування місцевих бюджетів, достатньо уваги приділяється аспектам визначення місця і ролі місцевих бюджетів у загальній системі фінансів місцевих органів самоврядування.

Проте нинішній стан місцевих бюджетів – мізерність власних дохідних джерел, майже повна залежність від державного бюджету, непрозорість у наданні фінансової допомоги з центру, відсутність стимулів у додатковому одержанні доходів і економному витрачанні бюджетних коштів – суперечить винятковій ролі місцевих бюджетів в економічній системі держави, унеможлиблює виконання покладених на них складних завдань.

Місцевий бюджет можна визначити як фонд фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні органів виконавчої влади відповідного місцевого самоврядування для виконання функцій, визначених законом. У своїй структурі місцевий бюджет є основним фінансовим планом органів місцевого самоврядування, а за змістом – централізованим фондом їхніх фінансових ресурсів.

Таким чином, місцеві бюджети являють собою фонди грошових коштів, призначені для виконання завдань і функцій, покладених на органи самоврядування. Завдяки цим фондам, які є частиною бюджетної системи держави та фінансовою основою діяльності органів самоврядування, здійснюється фінансування заходів економічного і соціального розвитку на відповідній території.

Місцеві бюджети, як складова бюджетної системи, мають ознаки, притаманні фінансам загалом, проте вирізняються специфічними особливостями. Зокрема, вони є економічною формою перерозподілу частини валового внутрішнього продукту (ВВП), яка залишається у розпорядженні держави та спрямовується на задоволення суспільних потреб. Через бюджети здійснюється розподіл ВВП між галузями економіки, сферами суспільної діяльності, регіонами та територіями.

Самостійність місцевих бюджетів забезпечується закріпленими за ними законом доходами на стабільній основі, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів відповідно до законодавства. Втручання державних органів у процес складання, затвердження та виконання місцевих бюджетів допускається лише у випадках, передбачених законом.

Держава підтримує місцеве самоврядування, формуючи доходи місцевих бюджетів, контролюючи ефективне та законне використання коштів і забезпечуючи їх облік. Вона гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для надання послуг населенню на рівні мінімальних соціальних потреб, визначених законодавством. Мінімальні розміри місцевих бюджетів розраховуються на основі нормативів забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічних, соціальних та природних умов відповідної території.

Система місцевих податків і зборів, визначена Податковим кодексом України, включає:

- Місцеві податки: податок на майно (плата за землю, податок на нерухоме майно, транспортний податок), єдиний податок.

- Місцеві збори: збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір.

Місцеві ради мають право встановлювати податок на майно та єдиний податок, а також визначати ставки інших місцевих податків і зборів у межах, передбачених законом. Введення податків і зборів, не передбачених законодавством, заборонено. Надходження цих платежів зараховуються до місцевих бюджетів відповідно до положень Бюджетного кодексу.

Формування власних доходів місцевих бюджетів значною мірою залежить від ефективності організації органами місцевого самоврядування системи адміністрування та мобілізації місцевих податків і зборів.

Структура місцевих бюджетів включає доходи і видатки, які забезпечують виконання повноважень місцевих органів влади та державних адміністрацій. Доходи бюджету охоплюють податкові, неподаткові та інші надходження, передбачені законодавством.

Рис.1.1 Складові доходів місцевих бюджетів [12]

Місцеві бюджети поділяються на:

- доходи і видатки, враховані при визначенні міжбюджетних трансфертів (делеговані повноваження);
- доходи і видатки, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (власні повноваження).

Ця система забезпечує єдиний баланс доходів і видатків, спрямований на реалізацію завдань місцевих громад.

Доходи, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, є тими, які закріплені державою за місцевими бюджетами для фінансування видатків, розрахованих за фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості. Якщо такі доходи не покривають передбачених видатків, різниця компенсується через трансферт (дотацію вирівнювання).

Доходи, які не враховуються при визначенні трансфертів, залишаються у розпорядженні відповідного бюджету. Вони забезпечують фінансування видатків, що повністю передані на розгляд місцевої влади, без участі держави.

Місцеві бюджети складаються із загального та спеціального фондів:

- Загальний фонд формується з доходів, призначених для фінансування загальних витрат, без конкретного цільового призначення.
- Спеціальний фонд включає надходження для фінансування конкретних цілей, що підвищує прозорість використання коштів.

Також місцеві бюджети поділяються на:

- Поточний бюджет, призначений для виконання щоденних витрат та соціального захисту.
- Бюджет розвитку, який фінансує інфраструктурні проєкти, придбання обладнання, реконструкцію та інші інвестиційні заходи.

У разі дефіциту бюджету насамперед фінансуються видатки, закладені в поточному бюджеті.

Трансферти, як безповоротні кошти, отримані від інших рівнів влади, відіграють важливу роль у забезпеченні місцевих бюджетів. До доходів, що

враховуються для визначення міжбюджетних трансфертів, належать податок на доходи фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензії та деякі інші джерела.

Джерела доходів місцевих бюджетів включають:

1. Податок на доходи фізичних осіб.
2. Плату за землю.
3. Адміністративні збори та штрафи.
4. Доходи від продажу комунального майна.

Видатки місцевих бюджетів відображають економічні відносини, пов'язані з розподілом централізованих коштів. Місцеві бюджети концентрують фінансові ресурси на регіональних потребах, сприяючи державному регулюванню економіки та реалізації соціальної політики.

Основні ознаки місцевих бюджетів:

- Їх дохідна частина залежить як від економічного потенціалу регіону, так і від системи міжбюджетних відносин.
- Вони забезпечують рух фінансових потоків від платників податків до установ, що фінансуються з бюджету.
- Вони сприяють регіональному розвитку, забезпечуючи соціальні потреби населення.

Бюджетний кодекс України визначає місцеві бюджети як фінансові плани, які охоплюють обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах, а також бюджети територіальних громад та їх об'єднань. Вони є основою для забезпечення місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для реалізації своїх повноважень і функцій.

Місцеві бюджети відіграють ключову роль у процесі фінансової децентралізації, яка спрямована на зміцнення економічної самостійності регіонів. Вони забезпечують громади фінансовими ресурсами для самостійного вирішення соціально-економічних проблем, зменшуючи залежність від центрального бюджету.

1.3. Нормативно-правове регулювання місцевого оподаткування в Україні: генезис та сучасний стан.

Місцеві фінанси є важливою фінансово-правовою категорією, в основу якої покладено систему фінансових правовідносин. Ці відносини виникають під час утворення, розподілу та використання місцевих фінансових ресурсів. Функціонування місцевих фінансів як інструменту реалізації місцевого самоврядування регламентується законодавчими, нормативно-правовими та інструктивними документами; нормативно-правовими актами.

Висока частка податкових надходжень характерна лише для національного рівня, а місцеві бюджети формуються переважно за рахунок трансфертів, субсидій та інших надходжень, передбачених Законом про Державний бюджет України. Проте за період незалежності України частка податкових надходжень у структурі місцевих бюджетів має тенденцію до зростання. Тому, з метою накопичення більших фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, вкрай актуальною є реформа та вдосконалення механізму управління місцевими податками та зборами.

Демократичні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, та формування ринкової економіки визначають важливість підсистеми місцевого оподаткування як невід'ємної частини податкової системи держави. Однак її ефективне функціонування можливе лише за умови створення стабільних і адаптованих до міжнародних стандартів нормативно-правових основ, що регулюють механізми справляння та впровадження місцевих податків і зборів органами місцевого самоврядування.

Однією з головних проблем було нечітке формулювання законодавчих актів, наявність документів, що не були зареєстровані в Міністерстві юстиції України, суперечливі підзаконні акти та відсутність ефективної інформаційної системи для інформування платників податків про зміни в законодавстві. Нестабільність та непрозорість нормативної бази у сфері місцевого оподаткування сприяли фінансовим злочинам, корупції, а також ускладнювали виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій.

Аналіз історичних аспектів місцевого оподаткування показує, що воно характеризувалося відсутністю чітких меж та періодичності справляння податків, великою кількістю різнорідних зборів і частою зацікавленістю збирачів у власній вигоді. Хоча ці податки та збори протягом тривалого часу були основою місцевих фінансів, їхня роль і значення залишаються дискусійними в історичних джерелах.

Перші кроки у створенні нормативно-правової бази місцевого оподаткування пов'язані із запровадженням інституту місцевого самоврядування після земської реформи 1864 року. У другій половині XIX століття на території сучасної України були створені земства, які отримали широкі повноваження у впровадженні місцевих податків і зборів. Контроль за їх справлянням здійснювали «мирові посередники», що, згідно з І. Х. Озеровим, могли приймати рішення на основі власних переконань, що часто призводило до зловживань.

В основу впровадження та адміністрування місцевих податків і зборів було покладено Положення «Про земські установи» від 1 січня 1864 року. Воно передбачало створення губернських і повітових зібрань, які мали повноваження визначати об'єкти оподаткування та запроваджувати грошові й натуральні повинності. Земські органи мали право ініціативи у впровадженні податків, а їх адміністрування здійснювалося відповідно до місцевих потреб.

Проте зазначені нормативно-правові акти здебільшого сприяли інтересам заможних верств населення. Урядова опіка над публічними інститутами, характерна для Російської імперії, зберігалася і в умовах земського самоврядування, обмежуючи демократичний характер місцевих податків.

У радянські часи, зокрема в 1980-х роках, податкова політика як цілісна і довгострокова стратегія фактично була відсутня. Натомість існували окремі епізодичні заходи, спрямовані на коригування фінансових механізмів у межах централізованої планової економіки. Укази Президії Верховної Ради Союзу РСР того часу часто стосувалися окремих аспектів оподаткування, таких як регулювання ставок або запровадження спеціальних зборів, але вони не формували системного підходу до управління податковими відносинами.

Політика оподаткування в Радянському Союзі була орієнтована не на розвиток фінансової автономії регіонів чи стимулювання економічної активності, а на виконання централізованих завдань держави. Це створювало значну залежність місцевих бюджетів від дотацій і трансфертів із центрального бюджету, що обмежувало фінансову самостійність і можливість самостійного планування місцевого розвитку. Тому податкова політика цього періоду сприймається радше як інструмент централізованого контролю, ніж як засіб підтримки економічної ініціативи.

Сучасний період нормативно-правового забезпечення місцевого оподаткування в Україні розпочався на початковому етапі розбудови народовладдя. Однак неадекватні методи регулювання ринкових відносин та негативні наслідки реалізації державної податкової політики диктували несприятливі передумови. Анахронічна законодавча база, що залишилась у спадщину від податкової системи колишнього СРСР, об'єктивно не могла забезпечити постійно зростаючі потреби органів місцевого самоврядування в цілком інших умовах економічного та соціального розвитку українського суспільства. Відтак на початку 1990 рр. законодавча та виконавча гілки влади вжили безпрецедентних на той час поступів на шляху до реформування нормативно-правового поля місцевого оподаткування.

Відправною точкою на шляху до становлення вихідних нормативно-правових засад місцевого оподаткування стало прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори». У ньому, зокрема, законодавчо закріплено податкові повноваження органів місцевого самоврядування, визначено податкові платежі, що вони мали право впроваджувати за наявності об'єктів оподаткування, граничні розміри їх ставок, об'єкти оподаткування, джерела сплати, порядок надання податкових пільг і т. інше.

Прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» було зумовлено кількома ключовими факторами. На початку 1990-х років Україна перебувала в умовах економічної трансформації після здобуття незалежності. Виникла гостра потреба у зміцненні місцевих бюджетів, оскільки

місцеве самоврядування потребувало фінансових ресурсів для забезпечення базових функцій. Законодавча база того часу не передбачала чітких правил для наповнення місцевих бюджетів, що створювало труднощі для регіонів у вирішенні соціально-економічних завдань.

Декрет став першим законодавчим документом, який регулював порядок встановлення та стягнення місцевих податків і зборів. Це дало змогу впорядкувати податкову систему, розмежувавши податки загальнодержавного та місцевого рівнів. До складу місцевих податків були включені комунальний податок, збір за паркування транспортних засобів, туристичний збір та інші платежі, що дозволило регіонам отримувати додаткові власні доходи. Документ також спрямовувався на посилення фінансової автономії місцевих органів влади та стимулювання соціально-економічного розвитку на місцевому рівні, особливо в умовах економічної кризи.

На місцевому рівні було запроваджено три податки (комунальний, на рекламу та на продаж імпортованих товарів) і чотирнадцять зборів, серед яких: готельний, ринковий, курортний, за власників собак, за участь у тоталізаторі на іподромі, за паркування автотранспорту, за видачу ордеру на квартиру, за участь у бігах на іподромі, за виграш на бігах, за право використання місцевої символіки, за проведення кіно- і телезйомок, за організацію аукціонів, лотерей, конкурсного розпродажу, за проїзд через прикордонні області автотранспорту, що прямує за кордон, та за видачу дозволів на розміщення об'єктів торгівлі і сфери послуг. Більшість із цих податків і зборів стягувалися в період дії Декрету, але з 2010 року їх кількість значно скоротилася.

Небезпідставно актуалізує вказану проблему той факт, що до прийняття Податкового кодексу України в податковій сфері діяли більше тисячі законодавчих актів, в яких було чимало організаційно-технічних прогалин і суперечностей. З одного боку, вони зумовлювали моделювання численних схем ухилення від оподаткування, а з іншого – призводили до побудови нетранспарентних комбінацій мінімізації податкових зобов'язань платників податків.

Важливим кроком на шляху до поліпшення ситуації у сфері нормативно-правового забезпечення місцевого оподаткування стало виведення місцевих податків і зборів із переліку загальнодержавних доходів. У подальшому їх почали розглядати як власні доходи місцевих бюджетів, а з прийняттям Бюджетного кодексу України – як доходи бюджетів місцевого самоврядування, котрі не враховують при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Так, ще в Законі України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» було передбачене право місцевих рад впроваджувати власні податкові платежі. Однак до 1993 р. практика їх справляння була пов'язана з конфліктами між органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних одиниць, зумовлений неврегульованістю питань у законодавчих актах того часу.

Бюджетний кодекс України визначає основи бюджетної системи, її структуру, принципи функціонування, бюджетний процес, міжбюджетні відносини та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Він регулює складання, розгляд, затвердження, виконання бюджетів, контроль за їх виконанням, а також питання державного та місцевого боргу.

Кодекс дозволив розв'язати низку концептуальних проблем:

- Усунено непрямі взаємовідносини між державним і місцевими бюджетами, встановлено прямі зв'язки.
- Розподілено доходи між різними рівнями місцевих бюджетів без щорічного перерозподілу від регульованих податків.
- Чітко розмежовано видатки між рівнями бюджетної системи, виключено «непрофінансовані бюджетні мандати».
- Впроваджено новий механізм розподілу міжбюджетних трансфертів, з розподілом доходів і видатків на два кошики.
- Усунено «ефект витіснення», що дозволяє місцевим органам влади збільшувати власні доходи без втрат дотацій чи інших відрахувань.

Пізніше ухвалена нова редакція Бюджетного кодексу виправила недоліки попереднього законодавства. Додатково до цього слід враховувати інші

нормативно-правові акти, такі як Закон України «Про місцеві державні адміністрації».

Відповідно до Конституції України цей закон визначає організацію, повноваження та порядок діяльності місцевих державних адміністрацій. Також у цьому законі зазначено, що виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Щорічні Закони України «Про Державний бюджет України» містять інформацію щодо обсягів міжбюджетних трансфертів – дотацій вирівнювання, додаткових дотацій та субвенцій, – які передаються місцевим бюджетам із метою фінансового вирівнювання територій, збалансування місцевих бюджетів і забезпечення гарантованого державою рівня мінімальних соціальних послуг населенню.

У сучасних умовах забезпечення динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України, усунення депресивності окремих територій, підвищення їхньої фінансової спроможності є актуальною проблемою державної стратегії регіонального розвитку й метою державної регіональної фінансової політики. Указом Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» передбачено поетапне реформування бюджетної системи та міжбюджетних відносин у напрямках:

- упровадження стратегічного бюджетного планування та здійснення фінансового вирівнювання;
- удосконалення механізмів розрахунку та надання міжбюджетних трансфертів;

- зміцнення дохідної спроможності кожного рівня бюджетної системи;
- чіткого розподілу бюджетних повноважень;
- подальшого вдосконалення системи місцевого оподаткування;
- переведення місцевих бюджетів на казначейське обслуговування.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» затверджено заходи щодо економного та раціонального використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету. Унормовано кількість заступників міністрів та голів місцевих державних адміністрацій. Рекомендовано зменшити обсяги фінансової підтримки небюджетних організацій за рахунок бюджетних коштів. Визначено також окрему процедуру здійснення видатків: якщо на окремі видатки є кошти у загальному і спеціальному фондах державного бюджету, то у пріоритетному порядку на видатки спрямовуються кошти спеціального фонду.

Місцеві податки та збори

Обов'язкові до впровадження

- Рекламний збір
- Комунальний податок
- Податок за спеціально відведені місця на ринку
- Податок за спеціально відведені місця для паркування транспортних засобів

НЕ обов'язкові для впровадження

- Туристичний збір
- Будівельний збір
- Збір з власників собак
- Податок за використання місцевої символіки
- Збір за видачу дозволу на розміщення об'єкту грального бізнесу
- бір за видачу дозволу на тимчасове розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг

Рис 1.2 Склад місцевих податків і зборів відповідно до проекту Закону України «Про місцеві податки і збори». [8]

З урахуванням не скасованих, тих, що змінюються, та нових платежів у проекті Закону України «Про місцеві податки і збори» було запропоновано

впровадити 4 місцевих податки та 7 місцевих зборів (рис. 1.2). Запропоновані зміни в порядку їх обчислення і механізмі сплати покликані збільшити надходження до місцевих бюджетів, що сприятиме розв'язанню низки проблем економічного і соціального розвитку регіонів.

Євроінтеграційні питання викликають різні оцінки серед науковців, економістів, політиків та громадськості, оскільки існують суперечливі думки щодо доцільності приєднання України до Європейського Союзу. Однак, враховуючи вигідне географічне розташування України в центрі Європи, національні інтереси вимагають закріплення її статусу як повноправного члена ЄС. Для досягнення цієї мети стратегія євроінтеграції повинна забезпечити одночасне включення України до економічного, політичного, інформаційного та правового простору Європейського Союзу.

Завдання адаптації законодавства України дозаконодавств а ЄС	Забезпечення належного рівня підготовки проектів нормативно-правових документів України з метою гармонізації із законодавством ЄС
	Проведення консультацій з міжнародними експертами з питань використання юридичної термінології в законодавстві ЄС
	Обґрунтування найприйнятніших напрямків адаптації національного законодавства до законодавства ЄС
	Аналіз бюджетно-податкового законодавства України щодо відповідності нормам і вимогам ЄС
	Організація роботи наукових досліджень процесу уніфікації європейського права в Україні

Рис. 1.3 Основні завдання адаптації законодавства України до законодавства ЄС. [17]

Остання вимога передбачає процес гармонізації вітчизняного нормативно-правового поля до законодавства ЄС. Відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським союзом наша держава взяла зобов'язання вживати у цій сфері адекватних заходів. Зокрема, на (рис1.3) відображено ключові завдання законодавчої та виконавчої гілок влади щодо пристосування національного бюджетно-податкового законодавства до законодавства ЄС. При цьому більшість положень стосуються механізму

адаптації бюджетоутворюючих податкових платежів (наприклад, ПДВ, податку з доходів фізичних осіб, специфічних акцизів і т. п.), натомість практично не приділено уваги законодавчому врегулюванню питань місцевого оподаткування.

Таким чином, адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає в його зближенні зі сучасною європейською системою права, що забезпечить економічний розвиток держави, сприятиме зростанню суспільного добробуту та приведення до рівня, який склався в зарубіжних країнах. Зазначені тези передбачають окремі етапи планомірного процесу, на кожному з яких необхідно досягати певного ступеня відповідності нормативно-правового поля нашої держави його аналогам за кордоном.

Так, на першому етапі перевагу варто надати розвитку правової системи, яка сприяє досягненню стабільності в суспільстві, гарантує верховенство права, забезпечує функціонування ринкової економіки та розвитку демократичних перетворень. На наступному етапі процес адаптації має зосереджувати в собі перегляд чинного законодавства у сфері місцевого оподаткування з метою забезпечення його первинної відповідності. Останній етап залежить від укладення угоди про асоційоване членство нашої держави в ЄС й охоплюватиме період підготовки розширеної програми гармонізації нормативно-правових документів для забезпечення інтеграції України до спільного ринку.

Аналіз генезису нормативно-правового забезпечення місцевого оподаткування показує, що ключовою передумовою для його реформування є уніфікація законодавчих актів. Це позитивно вплине на вдосконалення податкової системи загалом та інституту місцевих податків і зборів зокрема. Юридично закріплені положення мають сприяти розширенню бази оподаткування, зниженню витрат на адміністрування та оптимізації податкового навантаження на місцевому рівні.

Вирішення проблем місцевого оподаткування в інституційних рамках допоможе спростити роботу органів місцевого самоврядування та податкових служб, покращити співпрацю з платниками податків і ефективніше наповнювати місцеві бюджети без зайвого бюрократизму.

Місцеве оподаткування в Україні є важливим інструментом фінансової підтримки місцевих органів влади та мобілізації доходів місцевих бюджетів. У межах державної політики фінансової децентралізації воно набуває ще більшого значення. Місцеві податки мають стати основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи їх фінансову автономність і сталий розвиток.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІ В УКРАЇНІ.

2.1. Фіскальна ефективність місцевого оподаткування в Україні.

Для України питання місцевого оподаткування є критично важливим, оскільки воно тісно пов'язане з фінансовим забезпеченням місцевих органів влади, формуванням доходів місцевих бюджетів та ефективністю системи мобілізації цих доходів. Стан місцевого оподаткування залежить від рівня централізації влади, особливостей бюджетного регулювання та здатності місцевих органів забезпечувати свої функції. Нині місцеве оподаткування в Україні перебуває на етапі активного реформування, під час якого виявляються проблеми і виклики як для центральної, так і для місцевої влади, пов'язані з адмініструванням податків і зборів.

Місцеві податки повинні стати основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів, оскільки вони формують власні фінансові ресурси громад. Це особливо важливо в контексті фінансової децентралізації, яка передбачає передачу джерел доходів та повноважень щодо управління ними від державних органів до органів місцевого самоврядування для реалізації ними як власних, так і делегованих функцій.

В Україні активно впроваджуються заходи з розбудови місцевого самоврядування в межах затвердженої державної політики фінансової децентралізації. Основна мета цієї реформи полягає в перегляді механізмів міжбюджетного розподілу коштів і посиленні фінансової автономії місцевих бюджетів. Зокрема, зміни стосуються розподілу джерел доходів між центральним та місцевими бюджетами, надаючи останнім значно більші можливості для формування власної дохідної бази.

Цей процес спрямований на те, щоб основна частина доходів місцевих бюджетів формувалася за рахунок податкових надходжень через механізм місцевого оподаткування. Такий підхід дозволяє забезпечити фінансову стабільність і самодостатність громад, а також створити умови для ефективного виконання ними своїх функцій.

У цьому контексті важливо також враховувати потребу вдосконалення системи адміністрування місцевих податків, зокрема шляхом спрощення процедур, посилення прозорості, створення стимулів для розвитку підприємницької діяльності на місцях і підвищення відповідальності місцевих органів за ефективне управління фінансовими ресурсами.

Таким чином, місцеве оподаткування в Україні відіграє ключову роль у процесі фінансової децентралізації, створюючи можливості для економічного розвитку регіонів, покращення якості життя громадян та зміцнення місцевого самоврядування.

Зростання доходів місцевих бюджетів є важливим показником їхньої фінансової спроможності, що дозволяє органам місцевого самоврядування не лише забезпечувати основні функції, а й інвестувати у розвиток інфраструктури, соціальні програми та економічні ініціативи. Успішна динаміка також свідчить про адаптацію економіки до складних умов та ефективність реалізованих реформ у сфері фінансів. Тому буде доцільно розглянути загальну кількість та ріст доходів до місцевих та державного бюджетів (рис.2.1).

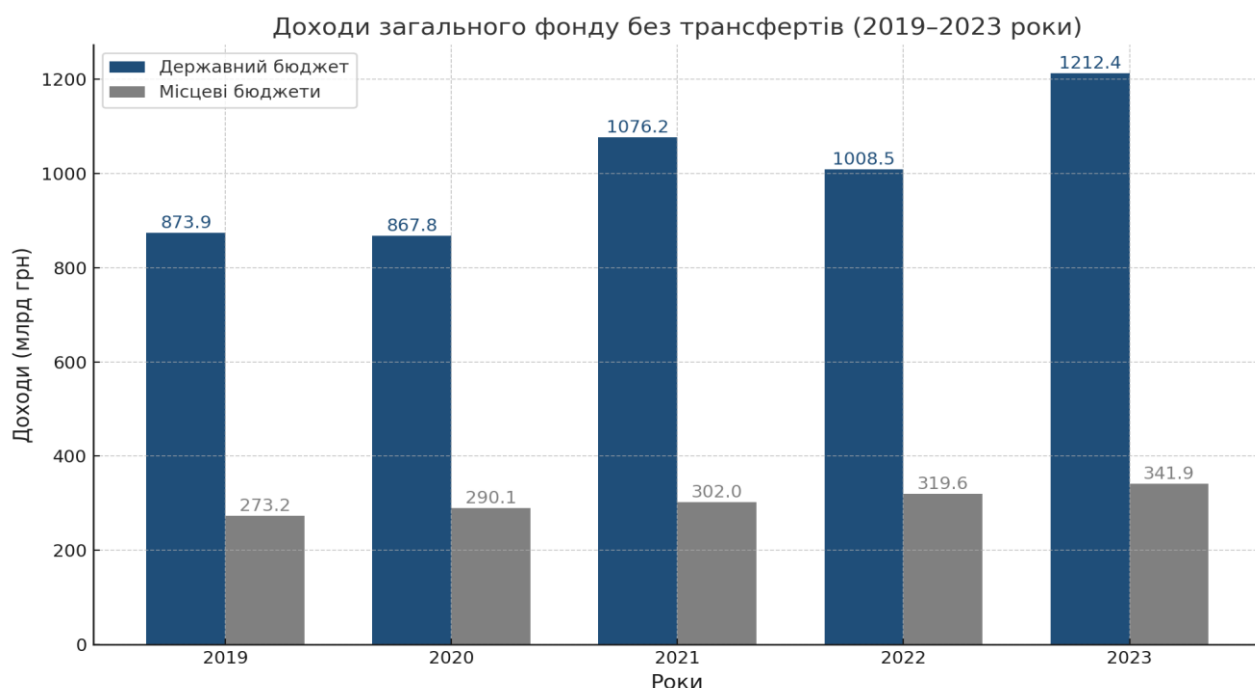

Рис.2.1 Доходи загального фонду буз трансфертів 2018-2023 рр., млрд., грн [43]

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2023 рік свідчить про позитивні тенденції у фінансовому розвитку регіонів України. Порівняно з 2022 роком,

спостерігається суттєве зростання доходів місцевих бюджетів, що відображає поступову стабілізацію економіки країни та ефективні зусилля органів влади в управлінні фінансовими ресурсами. Водночас надходження до державного бюджету також демонструють значний приріст, що свідчить про злагоджену роботу податкової системи та покращення фіскальної дисципліни.

Приріст доходів загального фонду місцевих бюджетів без урахування трансфертів (власні доходи, які складаються переважно з податкових надходжень) у 2023 році становив +11,0% або +43,8 млрд грн порівняно з 2022 роком. У свою чергу, доходи державного бюджету зросли на +21,1% або +212,9 млрд грн. Зростання доходів державного бюджету зумовлене насамперед значним збільшенням надходжень від податку на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (+44,7% або +113,1 млрд грн) та акцизного податку (+63,5% або +65,0 млрд грн).

У 2023 році зафіксовано значний приріст власних надходжень бюджетних установ, які становили 767,0 млрд грн, порівняно з 51,3 млрд грн у 2021 році та 202,1 млрд грн у 2022 році. У абсолютному вимірі приріст у 2023 році склав +564,69 млрд грн порівняно з попереднім роком.

Доходи місцевих бюджетів зросли за рахунок збільшення податкових надходжень: податку на доходи фізичних осіб (+6,3%, або +17,2 млрд грн); єдиного податку (+18,2%, або +8,6 млрд грн); акцизного податку (+63,3%, або +8,0 млрд грн); податку на майно (+19,1%, або +7,0 млрд грн).

Приріст доходів місцевих бюджетів у 2023 році порівняно з довоєнним 2021 роком становив +25,5%, що перевищує зростання доходів державного бюджету за цей період (+13,9%).

Загалом за 2023 рік надходження до місцевих бюджетів перевищили видатки на 5,8 млрд грн, при цьому дефіцит по державному бюджету склав -1,3 трильйона грн, який покривався за рахунок фінансування, зокрема зовнішніх запозичень.

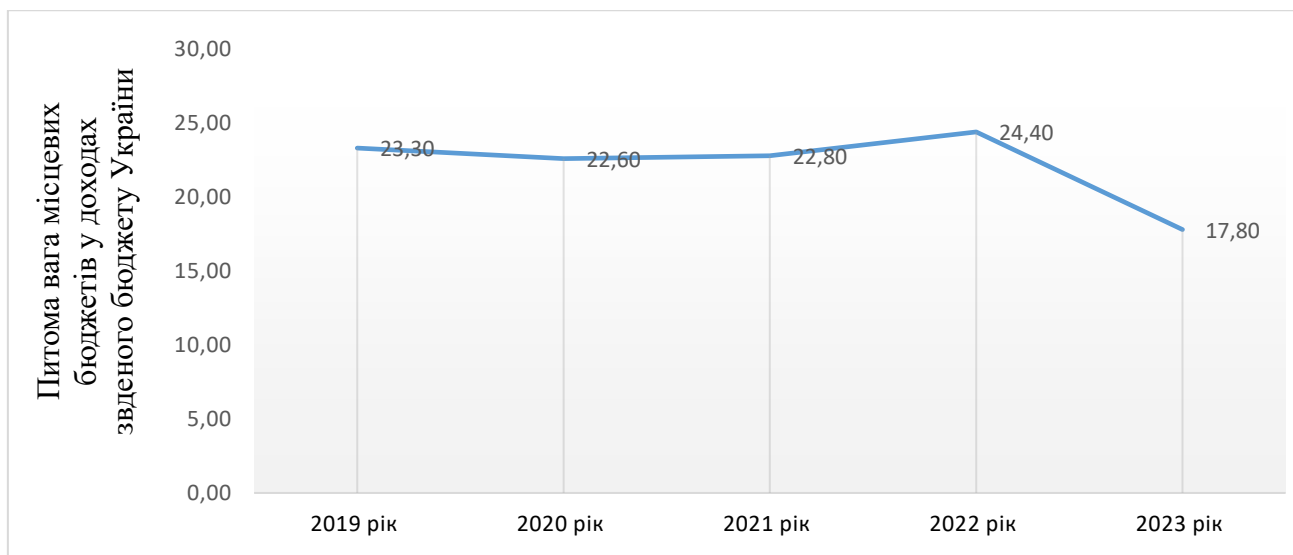

Рис.2.2 Динаміка питомої ваги місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України 2019-2023 рр., у% [24]

Згідно з Бюджетною декларацією на 2022–2024 роки, державна бюджетна політика щодо місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин спрямована на стабільне зростання доходів місцевих бюджетів. Основним пріоритетом є збереження рівня цих доходів на рівні не менше 20% від доходів зведеного бюджету України. Також передбачено поступове зменшення частки трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів для підвищення їх фінансової автономії та спроможності.

Фінансування значної частини повноважень, як делегованих, так і власних, покладається на громади, що є основою стійкості місцевих фінансових ресурсів. Незважаючи на нерозмежованість цих повноважень у Бюджетному кодексі, саме місцеві бюджети формують базу фінансової стабільності громад.

Наведена нижче динаміка (рис 2.3) демонструє, наскільки великим за обсягами є вплив територіальних громад на підтримку фінансового стану наповнення єдиного державного рахунку.

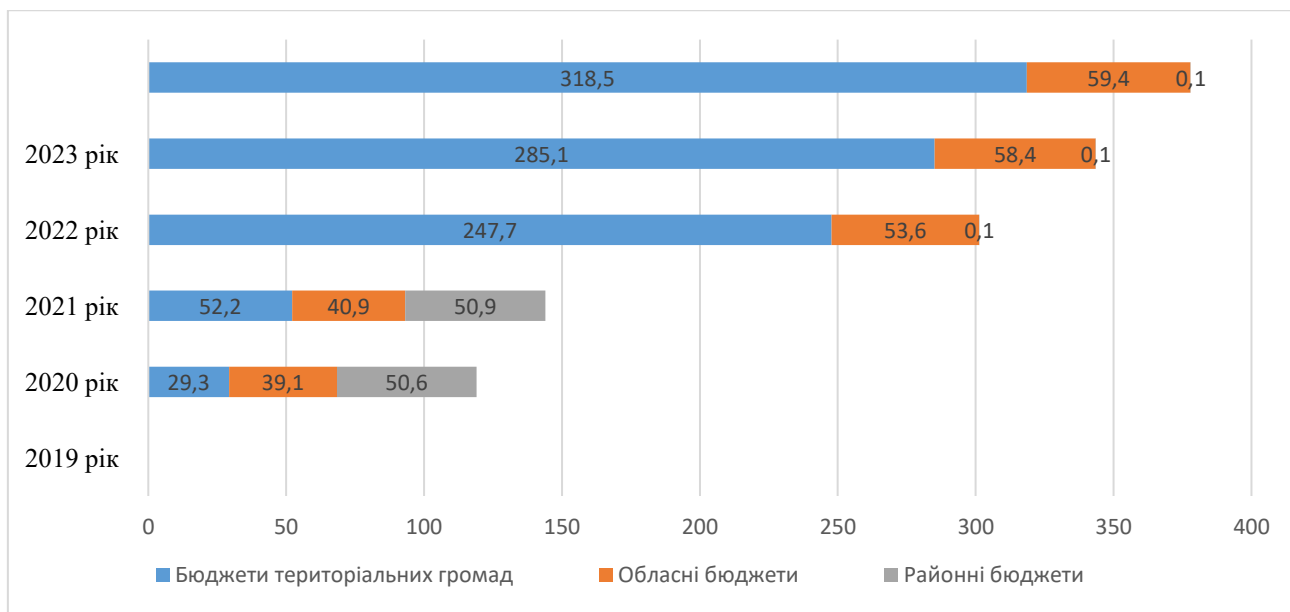

Рис.2.3 Динаміка доходів за видами бюджетів 2019-2023 рр., млрд., грн [43]

До загального фонду місцевих бюджетів за 2023 рік (надійшло 441,9 млрд грн, що становить +11,0% або +43,8 млрд грн приросту проти 2022 року. Це зумовлено ростом податку з доходів фізичних осіб (+0,2 % або +2,2 млрд грн), загальний ріст по майнових податках склав +7,0 млрд грн, а приріст акцизу з пального слав +5,5 млрд грн, в порівнянні із 2022 роком. Доходи районних бюджетів навпаки зменшились на -28 % у 2022 році прівняно з 2021 роком та на -20 % порівняно з 2023 роком.

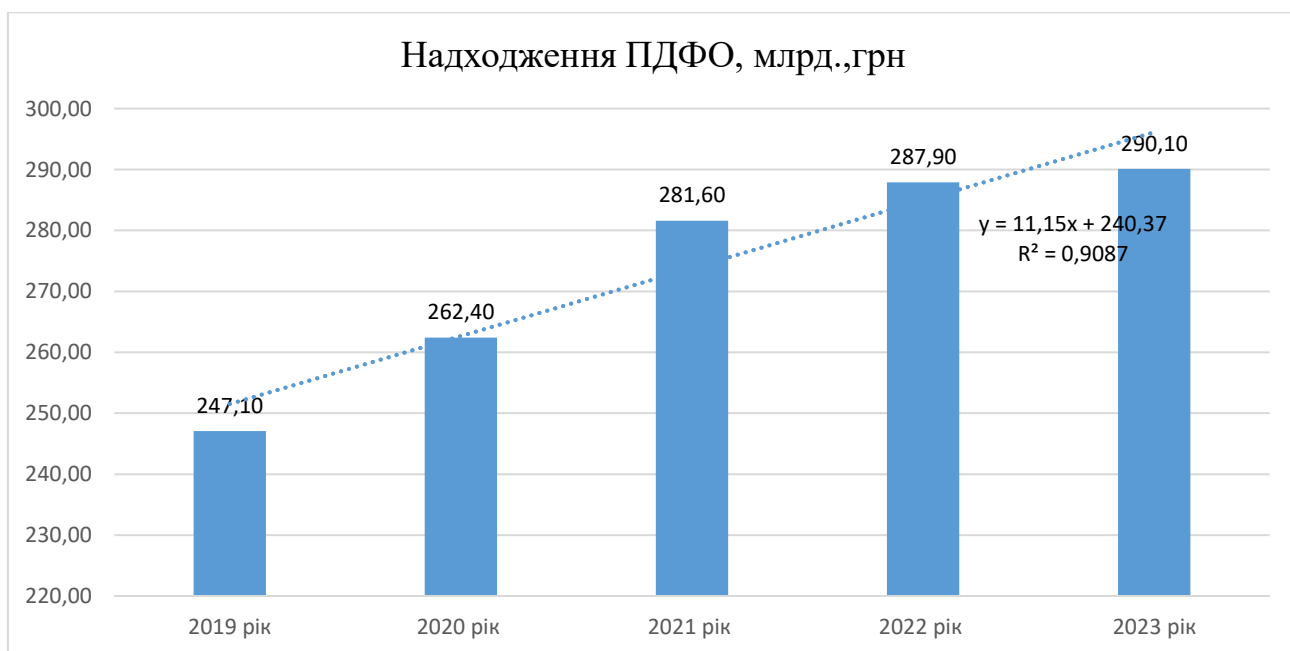

Рис.2.4 Динаміка надходжень ПДФО до місцевих бюджетів 2019–2023рр., млрд., грн [26]

На основі представленої моделі, можна зробити висновки, що динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) до місцевих бюджетів за період 2019-2023 років демонструє стабільне зростання. Основним аспектом є зростання доходів у 2019 році з 247,1 млн., грн до 290,1 млн., грн у 2023 року на 1,2 %. Що свідчить про поступове збільшення. Основними чинниками зростання є: підвищення мінімальної заробітної плати, що збільшило базу оподаткування; збільшення офіційно зайнятості, що також розширило податкову базу та економічне відновлення після пандемії COVID-19, яке сприяло приросту надходжень у 2021 році.

Лінійна модель на графіку демонструє високу кореляцію (коефіцієнт $R^2 = 0,9087$) що свідчить про стабільне та передбачуване зростання. Модель ілюструє позитивний вплив економічних та фінансових реформ на стабільність доходів місцевих бюджетів.

У 2022 році, попри масштабні військові дії, надходження ПДФО залишалися стабільними завдяки введенню військового ПДФО, який став критично важливим для підтримки державних фінансів. Внутрішня міграція населення стабілізувала податкову базу в безпечніших регіонах, а також вплинуло зростання номінальних доходів через інфляційний тиск. Економічна активність у менш уражених війною регіонах також підтримувала стабільний рівень податків.

У 2023 році відновлення економіки та зростання зарплат сприяли збільшенню ПДФО в перші місяці року. Проте з жовтня 2023 року, через вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів, надходження значно знизилися, що створило нові виклики для фінансової стійкості місцевих органів влади. Загалом, ключовими факторами впливу на динаміку ПДФО були рівень зайнятості, підвищення зарплат, реформи децентралізації, інфляція та війна, яка змінила структуру надходжень.

Аналіз виконання місцевих бюджетів є також важливим інструментом для оцінки фінансової спроможності регіонів та ефективності бюджетної політики.

Розгляд динаміки доходів за видами бюджетів і загальних показників виконання по регіонах дозволяє визначити ключові тенденції, виявити відмінності між регіонами та оцінити вплив економічних і податкових змін на місцеві фінанси. Такий підхід забезпечує комплексне розуміння стану місцевих бюджетів та їхньої ролі у зведеному бюджеті України.

У 2023 році Уряд перерахував місцевим бюджетам міжбюджетні трансферти на суму 183,8 млрд грн, що становить 89,9% від запланованих асигнувань. Також реверсна дотація в обсязі 229,0 млн грн залишилася у розпорядженні органів місцевого самоврядування територій, де тривають бойові дії або є тимчасова окупація, і не була перерахована до державного бюджету через воєнний стан. Місцеве оподаткування відіграє ключову роль у фінансовій підтримці місцевої влади та мобілізації доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи розвиток місцевого самоврядування в межах фінансової децентралізації. джерелом формування доходів місцевих бюджетів, які формують їх власні фонди.

Згідно з аналізом, доходи місцевого бюджету збільшилися на + 11,0% у 2023 році порівняно з 2022 роком, в першу чергу за рахунок збільшення податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, акцизного податку та податку на майно. Частка доходів місцевих бюджетів у консолідованому бюджеті України у 2023 році становила 25%, що спрямовано на забезпечення стабільної динаміки доходів та зниження частки трансфертів. У 2023 році до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 441,9 млрд грн, в основному за рахунок збільшення податку на доходи фізичних осіб, податку на майно та акцизного податку. Незважаючи на деякі труднощі, очікується, що місцеве оподаткування в Україні продовжить відігравати вирішальну роль у підтримці місцевих органів влади та економіки.

2.2. Регуляторні наслідки місцевого оподаткування в Україні.

Розвиток системи місцевого оподаткування в Україні є важливим елементом забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Для ефективного функціонування публічного сектору на місцевому рівні необхідні стабільні фінансові ресурси, які дозволяють надавати суспільні послуги та реалізовувати інфраструктурні проєкти. Місцеві податки і збори відіграють ключову роль у наповненні бюджетів громад, адже всі отримані кошти залишаються в розпорядженні місцевих бюджетів. Разом із тим, історія розвитку податкової системи України демонструє складний процес трансформацій, які пройшли кілька етапів і значно вплинули на формування сучасного підходу до місцевого оподаткування.

На сьогодні місцеві податки та збори залишаються основним інструментом бюджетної децентралізації, проте їх ефективність залежить від здатності органів самоврядування адаптувати податкові механізми до потреб своїх громад. Прийняття Податкового кодексу у 2011 році, а також його реформування у 2015 році, стало важливим кроком у вдосконаленні системи місцевого оподаткування, зокрема через скорочення малоефективних податків і зборів. Однак фінансовий потенціал місцевих податків досі залишається нерівномірним, що вказує на потребу подальших реформ та гармонізації податкової політики відповідно до європейських стандартів.

Розглянувши загальний аналіз виконання місцевих бюджетів у регіонах, доцільно зупинитися на більш детальному розгляді ситуації в окремих областях. Особливу увагу заслуговує Одеська область, яка демонструє цікаві тенденції у виконанні місцевого бюджету. Аналіз показників цієї області дозволить не лише оцінити її фінансову спроможність, а й зрозуміти вплив регіональних факторів на наповнення бюджету та ефективність використання коштів.

Виконання бюджету Одеської міської територіальної громади у 2023 році, як і в попередньому 2022 році, відбувалося в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації. Незважаючи на виклики воєнного часу, громада

продовжувала функціонувати, забезпечуючи фінансування критично важливих потреб, підтримку соціальної сфери та стабільність економічних процесів. Аналіз виконання бюджету в цих надзвичайних умовах дозволяє оцінити не лише економічну стійкість громади, а й ефективність її фінансового управління в умовах війни.

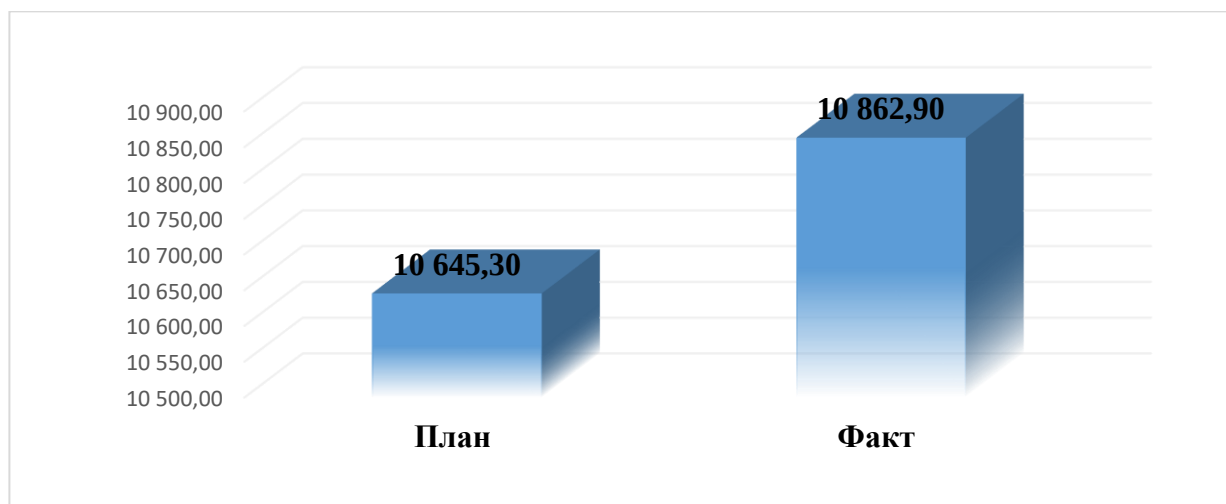

Рис. 2.5 Виконання дохідної частини загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади за 2023 р., млн., грн [46]

Обсяг доходів загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади на 2023 рік без урахування міжбюджетних трансфертів станом на 01.01.2024 визначено у сумі 10 645,3 млн грн. У 2023 році до загального фонду без урахування міжбюджетних трансфертів фактично надійшло 10 862,9 млн грн при уточнених планових показниках в обсязі 10 645,3 млн грн, рівень виконання становить 102,0%, або додаткові надходження склали 217,6 млн грн і це за умови вилучення у IV кварталі 2023 року «військового» ПДФО в сумі 325,5 млн грн (факт 9 міс. 969,9 млн грн). По всіх джерелах надходжень протягом року було забезпечено щомісячне виконання планових показників.

Порівняно з 2022 роком надходження доходів до загального фонду без урахування міжбюджетних трансфертів у цілому збільшилися на 911,6 млн грн, темп росту склав 109,2% (темп росту, який було застосовано при плануванні бюджету 2023 року становив 103,2 %). Темп росту по місцевих бюджетах України – 111,0%. Порівняно з довоєнним періодом 2021 року надходження до загального фонду в цілому збільшилися на 1 466,2 млн грн, темп росту склав 115,6%.

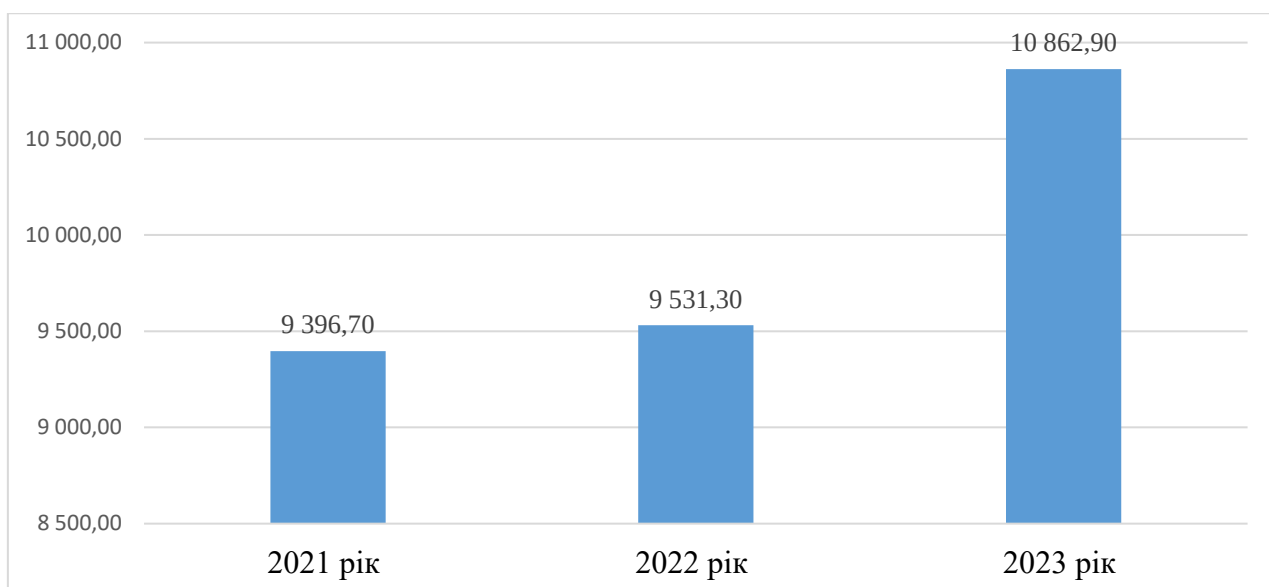

Рис. 2.6 Порівняльний аналіз надходження доходів загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади, 2021-2023рр., млн., грн [46]

Оснoву доходів загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади (без врахування трансфертів) формують чотири ключові джерела: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний податок, плата за землю та акцизний податок. Питома вага зазначених платежів у загальному обсязі фактичних надходжень до загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади (без урахування трансфертів) у 2023 році складає 90,5 % (у факті 2022 – 92,1%).

Рис.2.7 Питома вага бюджетотворчих податків у загальному фонді бюджету Одеської міської громади 2023 р., у % [46]

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) забезпечив 59,5% надходжень загального фонду у 2023 році, склавши 6 460,0 млн грн (виконання плану –

100,2%, додатково надійшло 13,0 млн грн). У IV кварталі вилучення «військового» ПДФО становило 350,0 млн грн. Порівняно з 2022 роком, надходження зменшилися на 14,7 млн грн (99,8% до рівня 2022 року), але перевищили показники 2021 року на 821,1 млн грн (темп росту – 114,6%).

Видатки загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади за 2023 рік профінансовано у сумі 8 908,7 млн грн, що складає 96 % від річного плану.

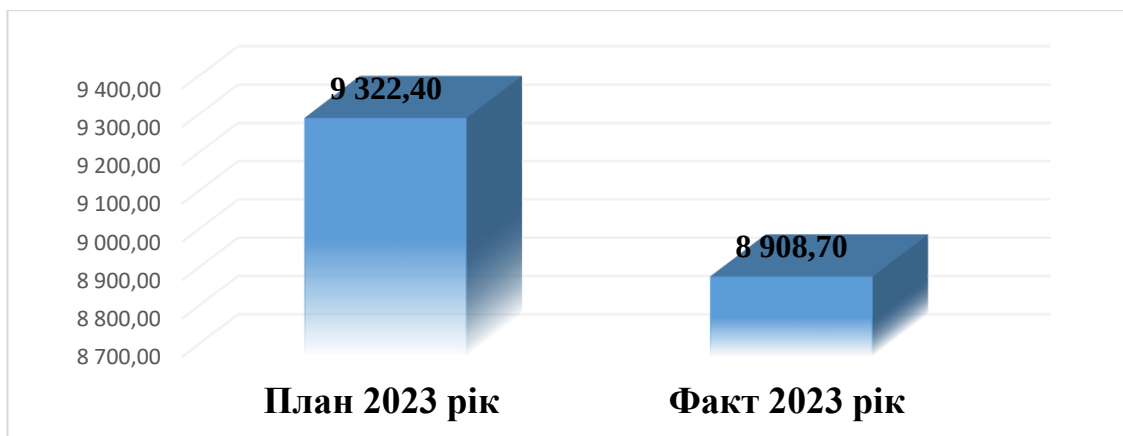

Рис 2.8 Фінансування видатків загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади 2023 р., млн., грн. [46]

Загальні видатки за 2023 рік було спрямовано на такі потреби: виплату заробітної плати з нарахуваннями працівникам бюджетної сфери та комунальних медичних установ — 4 439,8 млн грн, що становить 49,8 % від загального обсягу фінансування видатків загального фонду; інші захищені видатки — 613,7 млн грн, зокрема: оплата енергоносіїв і комунальних послуг для бюджетних установ та комунальних медичних закладів — 421,4 млн грн; харчування в освітніх та медичних закладах — 125,3 млн грн; забезпечення медичними препаратами в медичних установах — 67,0 млн грн, що разом становить 6,9 % від фінансування загального фонду. На заходи у сфері житлово-комунального господарства було спрямовано 1 272,1 млн грн, або 14,3 % від загального обсягу фінансування видатків. Реверсну дотацію, яка передбачає передачу коштів до Державного бюджету України, профінансовано у повному обсязі відповідно до плану, на суму 231,3 млн грн.

Аналіз фінансування видатків бюджету розвитку, виключаючи міжбюджетні трансферти, є ключовим етапом для оцінки ефективності використання бюджетних коштів. Розгляд видатків за основними розпорядниками бюджетних коштів дозволяє не лише встановити пріоритети фінансування, але й оцінити ефективність реалізації програм розвитку та їхній вплив на соціально-економічний стан громади. Такий підхід сприяє прозорішому управлінню ресурсами, дає змогу визначити напрями, що потребують оптимізації або додаткових інвестицій, та забезпечує основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Розподіл бюджетних коштів розвитку серед головних розпорядників

за 2023 рік

Таблиця 2.1

Головний розпорядника бюджетних коштів	План, млн грн	Профінансовано, млн грн
Департамент освіти та науки Одеської міської ради	362,2	328,8
Департамент охорони здоров'я Одеської міської ради	144,2	131,6
Департамент міського господарства Одеської міської ради	488,1	225,4
Управління дорожнього господарства Одеської міської ради	189,6	155,5
Управління капітального будівництва Одеської міської ради	1 346,4	912,6
Департамент транспорту, зв'язку та організації дорожнього руху Одеської міської ради	45,0	44,8
Департамент муніципальної безпеки Одеської міської ради	779,3	753,5
Інші	137,8	80,8
Разом	3 492,6	2 633,0

Таблиця вище (табл.2.1) ілюструє розподіл бюджетних коштів розвитку серед головних розпорядників у 2023 році, зокрема, заплановані та фактично профінансовані суми. Вона дозволяє оцінити рівень виконання бюджетних

планів, визначити пріоритети фінансування та виявити можливі недофінансовані напрями. Ці дані є основою для аналізу ефективності використання бюджетних коштів, що сприяє прозорості управління та ухваленню обґрунтованих рішень щодо оптимізації витрат у майбутньому.

Також у 2023 році в межах Міської цільової програми надання соціальних послуг та інших видів допомоги вразливим верствам населення міста Одеси на 2021–2023 роки було профінансовано заходи на загальну суму 317,8 млн грн. З цієї суми 308,7 млн грн спрямовано із загального фонду бюджету, а 9,1 млн грн – із спеціального фонду. Програма спрямована на підтримку соціально вразливих груп населення та забезпечення їх необхідними послугами та допомогою.

Основні напрями видатків:

1. Допомога вразливим верствам населення, внутрішньо переміщеним особам та постраждалим у надзвичайних ситуаціях – 162,0 млн грн, зокрема:
 - Адресна матеріальна допомога мешканцям Одеси – 74,2 млн грн (включаючи поховання загиблих та лікування постраждалих від ракетних ударів – 2,2 млн грн).
 - Матеріальна допомога за рішенням Піклувальної ради – 36,5 млн грн.
 - Допомога 1 123 мешканцям, житло яких постраждало від агресії РФ – 29,5 млн грн.
 - Фінансування соціальної програми підтримки військових та їхніх сімей – 10,3 млн грн.
2. Соціальні послуги та підтримка – 49,3 млн грн (гарячі обіди, організаційно-правове забезпечення програм).
3. Забезпечення функціонування установ під час воєнного стану – 13,1 млн грн.
4. Адресна допомога та пільги у сфері ЖКГ, послуг зв'язку та транспорту – 32,5 млн грн.
5. Фінансова підтримка соціально вразливих категорій:
 - Дітей-сиріт, багатодітних сімей, сімей з дітьми з інвалідністю – 8,8 млн грн.
 - Захисників України та їхніх сімей – 8,7 млн грн.

- Ветеранів, сімей загиблих воїнів, дітей війни – 24,9 млн грн.

Отже, можна зробити висновок, що значне зростання обсягів місцевих податків і зборів у 2018–2023 роках, зокрема в Одеській області у 2023 році, підвищило їхню фіскальну роль як ключового джерела наповнення місцевих бюджетів. Це свідчить про успіхи у процесі бюджетної децентралізації, яка сприяла зміцненню фінансової бази територіальних громад.

Однак, подальший розвиток системи місцевого оподаткування потребує вдосконалення механізмів її функціонування. Зокрема, це стосується розширення прав місцевої влади у сфері фіскальної ініціативи, підвищення гнучкості податкових ставок та збалансування податкового навантаження з реальними потребами громад.

Ключові виклики включають нерівномірний розподіл податкового потенціалу, недостатню адаптивність ставок до економічних умов та обмежену відповідність між податковими надходженнями і фінансовими потребами територій.

Для забезпечення сталого розвитку територіальних громад необхідно не лише стабільне нарощення доходів, але й зміни у регуляторній базі, що дозволять місцевим органам влади проводити ефективну та гнучку податкову політику, орієнтовану на потреби громади.

Місьцеве оподаткування в Україні відіграє важливу роль у фінансовій децентралізації, зміцненні місцевого самоврядування та забезпеченні сталого розвитку територіальних громад. Регуляторні наслідки впровадження та функціонування місцевих податків і зборів мають значний вплив на формування бюджетів громад, їхню фінансову незалежність і можливість забезпечувати виконання своїх повноважень.

Одним із ключових результатів місцевого оподаткування є підвищення фіскальної ефективності місцевих бюджетів. Завдяки реформам у рамках бюджетної децентралізації, які активно впроваджувалися з 2015 року, громади отримали право на встановлення ставок місцевих податків у межах, визначених

законодавством, а також ширші повноваження щодо адміністрування цих доходів. Це дозволило не лише збільшити частку власних доходів у структурі місцевих бюджетів, але й стимулювало органи місцевого самоврядування до пошуку нових джерел надходжень, підвищення ефективності використання ресурсів і вдосконалення механізмів податкового регулювання.

Водночас регуляторні наслідки місцевого оподаткування проявляються у впливі на економічну активність громадян та підприємств. З одного боку, місцеві податки та збори створюють стабільне джерело доходів для фінансування соціально-економічних програм, розвитку інфраструктури, забезпечення життєдіяльності громад. З іншого боку, надмірне податкове навантаження може призводити до зниження економічної активності, ухилення від сплати податків та переміщення бізнесу до інших регіонів із більш сприятливими умовами. Це висуває особливі вимоги до органів місцевого самоврядування щодо забезпечення балансу між фіскальними потребами та створенням сприятливого середовища для бізнесу.

Регулювання місцевого оподаткування також має важливий соціальний аспект. Прозорість і зрозумілість механізмів нарахування та сплати місцевих податків впливають на довіру населення до місцевої влади та готовність виконувати податкові зобов'язання. Залучення громади до обговорення ставок податків, визначення пріоритетів у використанні коштів сприяє підвищенню рівня громадської участі та відповідальності за розвиток територій.

Однією з ключових проблем регуляторної політики місцевого оподаткування залишається обмеження у варіативності податкових інструментів. Чинне законодавство визначає жорсткі рамки для органів місцевого самоврядування, що обмежує їхні можливості для гнучкого реагування на зміни в економіці чи демографії. Крім того, низький рівень податкової культури та слабка податкова дисципліна в окремих регіонах продовжують бути серйозними викликами, які потребують додаткових регуляторних заходів.

Таким чином, місцеве оподаткування в Україні має багатогранні регуляторні наслідки, які відображаються у фінансовій, економічній та

соціальній сферах. Його ефективність залежить від удосконалення законодавчої бази, забезпечення прозорості процесів адміністрування податків, розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері оподаткування та формування довіри між громадянами, бізнесом і місцевою владою. Лише за умов сталого балансу між фіскальними потребами та економічною активністю громади місцеве оподаткування зможе стати дієвим інструментом розвитку територій та зміцнення їхньої фінансової спроможності.

2.3. Фіскально - адміністративні проблеми справляння місцевих податків і зборів в Україні.

Збільшення частки місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів є ключовим кроком для забезпечення фінансової незалежності та самодостатності органів місцевого самоврядування. Формування власних доходів громад значною мірою залежить від того, наскільки ефективно місцеві органи влади організують процес запровадження та адміністрування цих податків. Розширення можливостей впливу місцевого самоврядування на адміністрування податків є важливим елементом децентралізації, що сприяє зміцненню їх автономії та здатності вирішувати завдання розвитку громад.

Термін "адміністрування" походить від латинського слова *administratio*, що означає управління або керівництво. У загальному сенсі адміністрування охоплює управлінську діяльність, а в контексті податків — це управління процесом оподаткування. Управління в цьому випадку передбачає організований вплив на об'єкти оподаткування чи координацію їх дій.

Адміністрування податків можна розглядати як виконання управлінських функцій у сфері оподаткування. Ці функції можуть виконувати як державні органи, що діють у рамках державного управління, так і приватні особи чи організації, які діють відповідно до внутрішніх корпоративних норм, наприклад, податкові менеджери. Однак основна увага зосереджена саме на діяльності

державних органів у сфері оподаткування. У цьому контексті терміни "адміністрування податків" і "державне управління в сфері оподаткування" можна вважати синонімічними.

Основною метою адміністрування податків є забезпечення своєчасного надходження коштів до державного бюджету у необхідних обсягах шляхом збору податків, при цьому важливо мінімізувати негативний вплив на економічну діяльність платників податків. Мета адміністрування податкових зобов'язань є складовою цілі адміністрування податків і полягає в забезпеченні виконання платниками своїх податкових зобов'язань, запобіганні виникненню заборгованостей та необґрунтованих переплат. Це досягається шляхом оптимального регулювання господарської діяльності за допомогою адміністративних механізмів та контрольних процедур, які встановлені законодавством.

Система адміністрування податків в Україні включає такі елементи: податки, збори і платежі, які платники сплачують на території України; структуру та ієрархію фіскальних органів; права, обов'язки і відповідальність фіскальних органів; податкову роботу; податкові пільги; податкові санкції; податкові відносини.

До суб'єктів системи адміністрування податків належать, з одного боку, уповноважені державою фіскальні органи, а з іншого — платники податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також інші учасники, які впливають на функціонування системи податкового адміністрування. Відповідно до чинного законодавства, державні органи та платники податків є рівноправними сторонами податкових відносин, і їхня взаємодія має бути збалансованою для ефективного функціонування системи.

Об'єктом адміністрування податків є процес мобілізації податкових платежів до бюджету. Ефективність цієї системи залежить від стабільності податкового законодавства, побудованого на фінансовій теорії та економічних закономірностях. Таке законодавство має забезпечувати регламентацію

податкових відносин, що включають розрахунок, нарахування, сплату податків і зборів, складання та подання звітності, а також своєчасне надходження коштів до бюджетів різних рівнів та державних цільових фондів.

Податкові відносини в процесі адміністрування можуть виникати між різними суб'єктами:

- законодавчими та виконавчими органами, які забезпечують функціонування системи податкового адміністрування;
- фіскальними органами і платниками податків;
- податковими агентами і платниками податків;
- фіскальними органами і податковими агентами;
- фіскальними органами, платниками податків та судовими інстанціями;
- центральними органами влади та органами місцевого самоврядування;
- фіскальними органами різних держав.

Ця структура взаємодії формує основу для ефективного управління податковими надходженнями та забезпечує стабільність бюджетної системи.

Податкові відносини в Україні регулюються Податковим кодексом. Обсяг податкових надходжень до бюджетів залежить від низки макроекономічних факторів:

- Динаміка ВВП: Пряма залежність між рівнем ВВП і податковими надходженнями.
- Інфляція: Залежно від економічної ситуації може як збільшувати, так і зменшувати податкові надходження.
- Розвиток підприємництва: Зростання кількості підприємств сприяє збільшенню податкових доходів.
- Обсяги експорту й імпорту: Прямо пропорційно впливають на податкові надходження.
- Курс гривні: Девальвація національної валюти зменшує бюджетні доходи.
- Платоспроможність населення: Безпосередньо впливає на податкові платежі.

- **Грошова маса:** Пряма залежність між її обсягом і податковими надходженнями.

Однак зростання грошової маси за незмінного обсягу ВВП свідчить про інфляцію, що може призводити до зменшення реальних податкових надходжень. Інфляційні процеси створюють ризики для стабільності бюджетних надходжень.

За відповідних економічних умов ефективна система адміністрування податків передбачає не тільки систематичне та в повному обсязі надходження платежів податкового характеру до відповідних бюджетів за найменших витрат на їхнє адміністрування, а й якісне обслуговування платників податків. В Україні для системи адміністрування податків властиві проблеми, які за їхнім характером ми можемо згрупувати у чотири види: правові (пов'язані з дотриманням вимог податкового законодавства); організаційні (проблеми, які виникають на етапі організації процесу адміністрування податків); соціально-психологічні (спричинені конфліктом інтересів фіскальних органів і платників податків); економічні (пов'язані з недостатньою економічною ефективністю функціонування системи адміністрування податків).

У процесі ринкової трансформації економіки України можливими шляхами вирішення податкових викликів є:

- вдосконалення положень Податкового кодексу України, зокрема щодо адміністрування податків, із врахуванням досвіду країн ЄС;
- посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи, спрямованої на підвищення обізнаності платників податків про роль податків у розвитку економіки та суспільства, а також роз'яснення норм податкового законодавства;
- організація регулярного підвищення кваліфікації працівників фіскальних органів, зокрема шляхом стажування у країнах ЄС, та впровадження сучасних технологій у процес адміністрування податків;
- формування податкової культури серед дітей і молоді через освітні програми;
- розвиток партнерських відносин між фіскальними органами та платниками податків на основі взаємної довіри та рівності;

- оптимізація витрат на адміністрування податків і впровадження заходів для оперативного виявлення та усунення податкових невідповідностей.

Стратегія інтеграції економіки України до світового економічного простору передбачає модернізацію податкової системи, підвищення рівня податкової етики та культури, беручи до уваги успішний досвід європейських країн.

Дослідження адміністрування податків у країнах ЄС вказують на те, що цей регіон характеризується високим рівнем податків. Для оцінки рівня оподаткування у міжнародній практиці застосовують податковий коефіцієнт, який визначається як співвідношення між сумою сплачених податків і ВВП у ринкових цінах.

Враховуючи досвід розвинених країн Європи, для стимулювання структурної трансформації економіки України доцільно вдосконалити систему адміністрування податків за такими напрямками:

- встановлення партнерських відносин між фіскальними органами та платниками податків, що базуються на повазі до прав громадян і прозорості взаємодії;
- підвищення відповідальності обох сторін за дотримання податкової дисципліни;
- зниження корупції через впровадження сучасних технологій, посилення відповідальності за корупційні правопорушення та заходи з формування антикорупційної культури;
- запровадження оподаткування сукупного сімейного доходу та диференційованих ставок ПДВ;
- перегляд податкових пільг із урахуванням реального рівня прожиткового мінімуму;
- удосконалення обліку платників і платежів, покращення обслуговування платників, підвищення податкової культури та дисципліни.

Система адміністрування податків в Україні потребує модернізації. Це передбачає створення дієвих механізмів адміністрування, зменшення корупції, розширення добровільності сплати податків і забезпечення справедливих умов для всіх платників. Такі кроки дозволять залучити достатні фінансові ресурси до бюджетів різних рівнів, сприяючи ефективному розвитку країни. Варто врахувати найкращі практики адміністрування податків країн ЄС.

Показники надходжень місцевих податків і зборів протягом
2019-2023 років, тис., грн

Таблиця 2.2

№	Показники/ звітні періоди	2019	2020	2021	2022	2023
1	Плата за землю, всього	32 835,6	31 471,7	35 263,6	29 568,4	34 528,9
	земельний податок	13 349,6	12 813,6	13 843,9	11 126,3	12 086,8
	орендна плата за землю	19 486,0	18 658,1	21 419,7	18 442,1	22 442,1
2	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	4 882,3	5 758,9	7 820,8	7 118,9	9 140,0
3	Транспортний податок	276,0	202,8	158,4	103,5	160,5
4	Єдиний податок	35 270,2	38 031,0	46 282,4	47 226,1	55 805,4
5	Збір за місця для паркування транспортних засобів	114,9	91,2	254,1	101,8	151,4
6	Туристичний збір	196,2	130,6	244,0	186,4	222,6
7	Разом місцеві податки і збори	73 575,2	75 686,2	90 023,3	84 305,1	100 008,8
8	Доходи загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів)	275 169,8	290 114,8	352 013,5	398 131,4	441 937,0
9	Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду	26,7%	26,1%	25,6%	21,2%	22,6%

Хоча надходження місцевих податків і зборів характеризуються певною особливістю, поряд із цим, вони відіграють суттєву роль у доходах місцевих бюджетів. Зокрема, протягом 2019-2023 років місцеві податки і збори зросли на

26,4 млн грн або на 36% (табл.2.2). За цей же період доходи загального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів зросли на 166,8 млн грн або на 61%. Тобто доходи загального фонду зростали випереджаючими темпами відносно місцевих податків і зборів.

Водночас, за умови, якщо з доходів місцевих бюджетів 2023 року виключити податок на доходи фізичних осіб з військовослужбовців (далі – ПДФО з військовослужбовців), то темпи зростання надходжень загального фонду у 2023 році відносно 2019 року становитимуть 32%, що на 4 відсоткових пункти менше від зростання місцевих податків і зборів.

Протягом 2019-2023 років частка місцевих податків і зборів у обсязі доходів загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) становила в середньому 24,4%, коливаючись від 21,2% у 2022 році до 26,7% у 2019 році. Таким чином, впродовж періоду, що взято для аналізу, частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) зменшилася на 4,1 відсоткових пункти – з 26,7% у 2019 році до 22,6% у 2023 році.

У структурі місцевих податків і зборів найбільшу частку становить єдиний податок. У період 2019-2023 років його частка зросла з 49,9% у 2019 році до 56,0% у 2022 році та 55,8% у 2023 році. Водночас зафіксовано значне зниження частки плати за землю – з 44,6% у 2019 році до 34,5% у 2023 році, тобто зменшення на 10,1 відсоткових пункти.

Причинами такого скорочення, як абсолютних надходжень, так і їх частки у структурі місцевих податків і зборів, можуть бути:

- зменшення площі оподатковуваних земель через бойові дії на відповідних територіях;
- відсутність ефективного механізму визначення економічно обґрунтованої оцінки землі для оподаткування;

• неповна інвентаризація земель, що включає виявлення невикористовуваних, нераціонально використаних або земель, що використовуються не за цільовим призначенням, а також визначення їх кількісних і якісних характеристик.

Такі фактори обмежують можливість повного залучення земель до сфери фінансальних відносин.

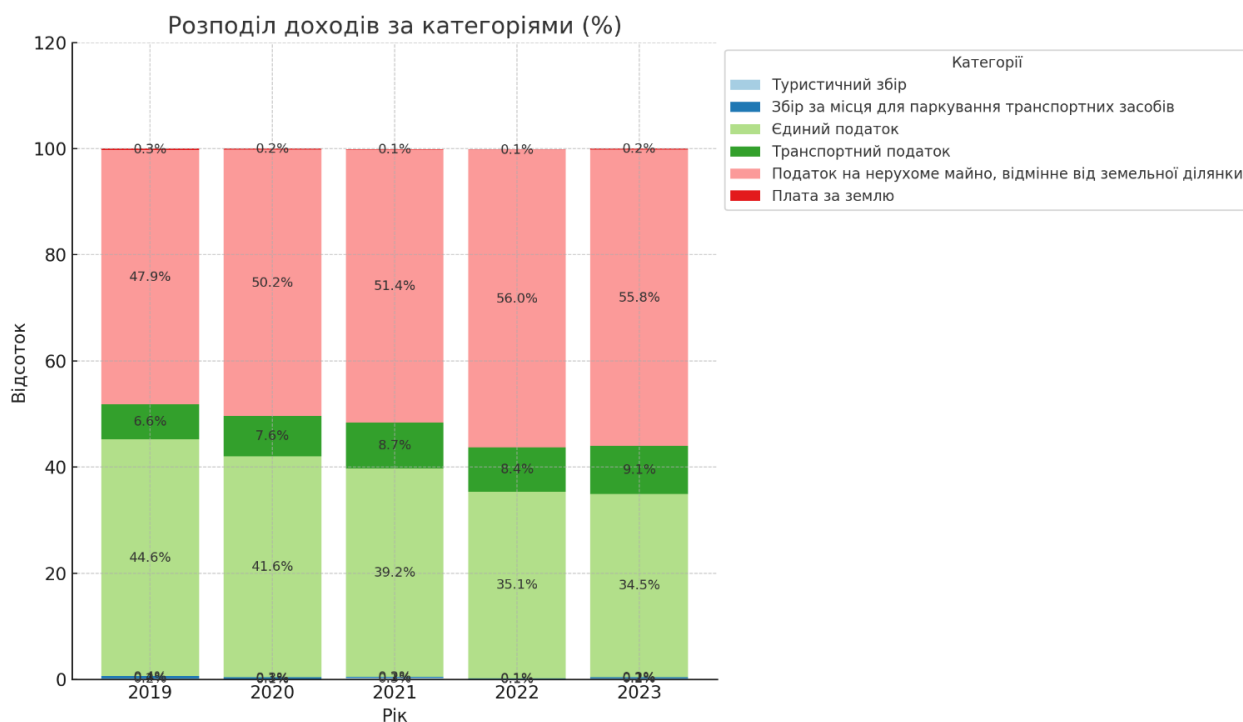

Рис.2.9 Структура місцевих податків і зборів у 2019-2023 рр.,у відсотках.[44]

Аналізуючи наведені дані, слід відзначити суттєве зростання надходжень від податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки. За аналізований період його обсяги збільшилися на 4,2 млн грн (або в 1,9 рази) – з 4,9 млн грн у 2019 році до 9,1 млн грн у 2023 році. Крім того, частка цього податку в структурі місцевих податків і зборів також зросла – із 6,6% у 2019 році до 9,1% у 2023 році.

Ця динаміка свідчить про значний потенціал податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, і підкреслює необхідність подальшого вдосконалення механізму його адміністрування. Зокрема, важливим є наповнення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та оптимізація підходів до оподаткування в цій сфері.

Органи місцевого самоврядування наразі не мають повноважень щодо адміністрування податків і зборів. Податковим кодексом передбачено, що фіскальні органи повинні надавати органам місцевого самоврядування інформацію щодо нарахування та сплати податків платниками, що функціонують на території територіальної громади. Однак в багатьох випадках ця норма не завжди дотримується фіскальними органами і територіальні громади не мають актуальної інформації щодо повноти сплати податків на своїй території. Це негативно впливає на процес планування та виконання їхніх бюджетів та потребує розробка законодавчих змін з метою врегулювання зазначеної проблематики.

Важливим кроком до збільшення надходжень до місцевих бюджетів є наповнення інформаційних баз інформацією про об'єкти оподаткування місцевими податками і зборами.

У даному контексті є підстави говорити про необхідність розширення прав органів місцевого самоврядування в частині надання їм повноважень щодо адміністрування місцевих податків і зборів.

Податковий кодекс України адміністрування податків і зборів визначає як сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових відносин, організовують ідентифікацію, облік платників податків та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом.

Слід зважати на те, що адміністрування – це комплексний, багатофункціональний процес, який потребує чіткого дотримання законодавчих процедур, фахової підготовки персоналу, відповідного матеріально-технічного та програмного забезпечення.

Тому, зважаючи на комплексний характер адміністрування податків, необхідно чітко врегулювати межі повноважень органів місцевого самоврядування, синхронізацію їхніх дій і програмних продуктів з фіскальними органами. Оскільки, адміністрування місцевих податків і зборів є лише одним із

елементів податкових зобов'язань платників податків необхідно забезпечити цілісність процесу адміністрування і уникнення його фрагментації з огляду на те, що органи місцевого самоврядування здійснюватимуть адміністрування лише місцевих податків і зборів, тоді як фіскальні органи будуть адмініструвати всі інші обов'язкові платежі.

Одночасно, система адміністрування повинна бути комфортною і для платників податків і зборів, убезпечувати їх від зайвих бюрократичних процедур з огляду на можливий розподіл сфер відповідальності між різними контролюючими органами. Наприклад, господарюючий суб'єкт, який є одночасно платником земельного податку і податку на додану вартість не повинні бути переобтяжені зайвими процедурними навантаженнями зважаючи на те, що адміністрування цих двох платежів належить до компетенцій різних контролюючих органів – місцевого самоврядування та фіскальних.

На сьогодні для вирішення проблем, пов'язаних із вдосконаленням адміністрування місцевих податків і зборів, а також для залучення органів місцевого самоврядування до цих процесів, було розроблено кілька законопроектів.

Міністерство фінансів України підготувало законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо надання додаткових повноважень органам місцевого самоврядування в частині адміністрування місцевих податків і зборів» (далі – Законопроект про місцеві податки).

Основна мета цього законопроекту полягає у створенні умов, які дозволять органам місцевого самоврядування виконувати функції з адміністрування місцевих податків і зборів. Це, своєю чергою, сприятиме підвищенню рівня сплати податків, зміцненню дисципліни платників і більш ефективній реалізації місцевих повноважень.

Ключові положення законопроекту передбачають:

Адміністрування місцевих податків і зборів можливе за умови ухвалення відповідного рішення сільською, селищною чи міською радою.

Органи місцевого самоврядування, які прийняли рішення про адміністрування, виконують такі функції: використовують податкову інформацію з інформаційних систем та інших джерел відповідно до Податкового кодексу; організовують ідентифікацію платників податків; ведуть облік платників і об'єктів оподаткування; проводять аналіз та виявляють об'єкти, за які податки не сплачуються, із подальшим внесенням цих об'єктів до бази оподаткування; надсилають податкові повідомлення-рішення про сплату місцевих податків і зборів; оновлюють інформаційні бази, включаючи перенесення даних із паперових носіїв про майнові права, зареєстровані до 1 січня 2013 року; контролюють своєчасність і повноту сплати податків, а також погашення податкового боргу.

Крім того, у Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» пропонується внести зміни, що передбачають включення до виключної компетенції місцевих рад повноважень із адміністрування місцевих податків і зборів, а також надання відповідних повноважень їх виконавчим органам.

Запропонована норма законопроекту щодо організації ідентифікації платників податків потребує додаткового обговорення та суттєвого доопрацювання.

Ідентифікація є складною процедурою, яка передбачає використання спеціальних технологій і дотримання уніфікованих правил. Вона повинна здійснюватися кваліфікованими фахівцями, щоб забезпечити точність і надійність процесу. Крім того, оскільки адміністрування місцевих податків і зборів передбачено лише в разі прийняття відповідного рішення місцевою радою, це може призвести до нерівномірності у функціонуванні загальної системи. Зокрема, одні громади виконуватимуть ідентифікацію самостійно, тоді як інші цього не робитимуть, що може спричинити дисбаланс у системі адміністрування.

Додаткової уваги вимагає також норма щодо забезпечення ведення обліку платників податків та об'єктів оподаткування місцевими податками і зборами. Ведення такого обліку має бути інтегрованим і охоплювати всі види обов'язкових платежів. Обмеження обліку лише місцевими податками і зборами може

призвести до фрагментації та порушення цілісності загальної системи адміністрування платежів.

Слід підкреслити, що при обговоренні питання передачі повноважень органам місцевого самоврядування для адміністрування місцевих податків і зборів необхідно враховувати положення Податкового кодексу. Згідно з Кодексом, адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших обов'язкових платежів, контроль за якими здійснюють контролюючі органи, охоплює комплекс рішень, процедур і дій.

Цей процес включає визначення інституційної структури податкових і митних відносин, організацію ідентифікації та обліку платників податків і єдиного внеску, а також об'єктів оподаткування. Крім того, адміністрування забезпечує сервісне обслуговування платників податків, організацію і контроль за сплатою обов'язкових платежів відповідно до законодавчих норм.

Таким чином, адміністрування податків і зборів є складним багатофункціональним процесом. Передача окремих функцій від контролюючих органів до органів місцевого самоврядування вимагає ретельного аналізу, чіткого опрацювання механізмів і обґрунтованого підходу для забезпечення ефективності та уникнення можливих негативних наслідків.

Законопроект щодо адміністрування місцевих податків є важливим, адже враховує існуючі проблеми в цій сфері. Проте він потребує суттєвого доопрацювання, зокрема узгодження із центральними органами влади та асоціаціями місцевого самоврядування. Необхідно чітко визначити обсяг функцій, які органи місцевого самоврядування зможуть виконувати, та забезпечити цілісність системи адміністрування податків.

Основні положення:

1. Адміністрування податку на нерухомість:

○Пропонується перейти від бази оподаткування, визначеної загальною площею нерухомості, до оціночної вартості.

◦ Встановлено ставки: до 0,2% для житлової та 0,3% для нежитлової нерухомості.

◦ Зазначені зміни можуть створити ризики корупції через можливе заниження оцінки вартості.

2. Ризики законопроекту:

◦ Відсутність механізму проведення оцінки нерухомого майна.

◦ Недостатньо налагоджена робота реєстрів, що ускладнює облік об'єктів оподаткування.

◦ Відсутність даних для оцінки впливу змін на місцеві бюджети.

3. Додаткові пропозиції:

◦ Надання місцевим радам повноважень з адміністрування податку на майно з 2025 року.

◦ Включення органів місцевого самоврядування до складу контролюючих органів із 2027 року.

◦ Розробка програмного забезпечення для адміністрування податків.

Застереження:

Міністерство фінансів України вказує на ризики передачі функцій адміністрування податків місцевим громадам через їхні обмежені ресурси. Виконання таких функцій потребує створення додаткових підрозділів, залучення кваліфікованих фахівців та впровадження інформаційних систем, що збільшить витрати місцевих бюджетів.

Рекомендації:

- Провести оцінку фінансового впливу законопроекту.
- Розробити механізм оцінки нерухомості.
- Забезпечити інтеграцію реєстрів та доступ органів місцевого самоврядування до баз даних.

Законопроект має значний потенціал для покращення системи оподаткування, проте його реалізація потребує детального опрацювання, включаючи створення відповідної правової та технічної бази.

Одним із ключових завдань у сфері місцевих бюджетів є вдосконалення механізмів адміністрування, встановлення економічно обґрунтованих ставок місцевих податків і зборів, розширення бази оподаткування та створення умов, що сприяють розвитку бізнесу, навіть у складних сучасних умовах.

Для досягнення цих цілей експерти Центру політико-правових реформ вже розпочали підготовку пропозицій, спрямованих на вдосконалення механізмів адміністрування місцевих податків і зборів, а також законодавчого врегулювання цього питання.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.

3.1. Європейський досвід місцевого оподаткування та можливості його впровадження в Україні.

Вирішення питань формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів залежить від порядку розподілу доходів між різними рівнями бюджетної системи. У світовій практиці використовуються три основні способи розмежування бюджетних доходів: -розподіл податків та інших доходів між бюджетами різних рівнів;

У розвинутих зарубіжних країнах практика організації міжурядових відносин ґрунтується на базі двох основних теоретичних концепцій. Вони являють собою концепції бюджетного унітаризму та бюджетного федералізму. Крім названих вище, застосовується також концепція бюджетної децентралізації, а нещодавно в Західній Європі усе більшої популяризації набуває також концепція субсидарності. Отже, розглянемо більш детально всі концепції та практику їх набуття в європейських країнах.

Бюджетний федералізм – це спосіб побудови бюджетних відносин між центральною владою та субнаціональних територіальних одиниць з приводу оптимального, науково обґрунтованого формування доходів бюджетів кожного рівня й фінансування видатків, здійснюваних з них .Бюджетний федералізм базується на таких засадах:

- поєднання інтересів різних рівнів влади при розподіленні доходів і видатків;
- федеральним законодавством передбачено рівні права органів влади нижчого територіального рівня в реалізації потенціалу міжбюджетних відносин;
- розподілення податків на постійній та фіксованій основі між гілками бюджетної системи;
- регіони, що не мають задовільного податкового потенціалу, вирівнюються бюджетним регулюванням, доведенням бюджетних доходів до мінімально необхідного рівня;

- максимально можливе відшкодування бюджетам зменшення доходів або збільшення видатків згідно рішень, які приймають федеральні органи влади, що стосується місцевих бюджетів
- органами державної влади суб'єктів децентралізації;
- створення фіскальних умов шляхом розширення бази оподаткування задля підвищення економічного інтересу, що має на меті збільшення фінансової місцевої частки у бюджеті регіону або адміністративно
- територіальної одиниці;
- на всіх рівнях влади має місце публічність і прозорість міжбюджетних відносин.

Бюджетний федералізм має на меті в основному, забезпечення економічної результативності, дотримання територіальної справедливості та соціальної сталості. Досягнення цих цілей може бути забезпечено нормативно–законодавчим затвердженням відповідних бюджетних обов'язків федеральних, регіональних і місцевих органів влади на всіх стадіях бюджетного процесу .

Прикладами європейських країн з федеративним устроєм є –Австрія, Бельгія, Федеративна республіка Німеччина, Швейцарська конфедерація.

Відмінною рисою кооперативних моделей бюджетного федералізму є тісна співпраця всіх гілок влади, з урахуванням активної політики центральної влади на знищення податкових дисбалансів на всіх рівнях управління і фінансового вирівнювання.

За наявності таких моделей бюджетного федералізму на всій території країни центральною владою забезпечуються єдині стандарти суспільних послуг. Яскравими прикладами кооперативної моделі бюджетного федералізму є Австрійська республіка та Федеративна республіка Німеччина.

При бюджетному унітаризмі основні засади організації внутрішніх міжурядових фінансових відносин окреслюються центральною владою.

У багатьох унітарних державах останніми роками активно впроваджуються принципи бюджетної децентралізації, що зосереджені на розподілі витрат між рівнями влади та компенсації витрат за їх здійснення.

Центральні органи влади все частіше консультуються з місцевою та регіональною владою, що сприяє підвищенню ефективності управління.

Економічна та фінансова децентралізація, характерна для багатьох унітарних країн, призвела до формування змішаної моделі міжурядових фінансових відносин, яка об'єднує елементи бюджетного унітаризму та федералізму. Така модель успішно діє у Великій Британії, Данії, Швеції, Фінляндії та інших європейських країнах.

На сучасному етапі розвитку економіки поширення набула концепція субсидіарності як форми бюджетної децентралізації. Основні її риси:

- У разі неспроможності місцевої влади вирішувати певні проблеми, органи вищого рівня мають право втручатися у фінансову сферу.
- Термін «субсидіарність» означає «допомога» та передбачає надання підтримки, яка є ефективнішою за заходи на місцевому рівні, сприяючи фінансовій автономії місцевих органів.
- Відносини між різними рівнями влади будуються на принципах співпраці та чіткого розподілу повноважень.
- Делегування повноважень здійснюється як зверху вниз, так і в зворотному напрямку.

Дослідження європейської практики міжбюджетних відносин на місцевому рівні виділяє три основні моделі муніципального управління:

1. **Англосаксонська модель** – характеризується високою автономією місцевого самоврядування, підзвітністю перед населенням і відсутністю представників державної влади на місцях (Великобританія).

2. **Континентальна модель** – поєднує державне управління та місцеве самоврядування з обмеженою автономією. У цій моделі функції контролю виконують державні уповноважені на місцях (Франція, Бельгія, Польща, Італія, Іспанія, Болгарія).

3. **Змішана модель** – передбачає наявність виборного органу, що водночас виконує функції муніципального управління та представляє державну владу (Німеччина, Австрія).

Англосаксонська модель є класичним прикладом побудови місцевого самоврядування в монархії, як у Великобританії. Законодавче регулювання цієї системи почалося зі спеціального закону 1974 року та було оновлено актом про місцеве самоврядування у 2000 році. Адміністративний устрій Великобританії є складним і включає чотири історичні області: Англію, Уельс, Шотландію та Північну Ірландію. Англія поділена на 9 регіонів, Уельс – на 22 округи, Шотландія – на 32 територіальні одиниці, а Північна Ірландія – на 26 округів.

У Великобританії в місцевих радах створюються цільові комітети, до відання яких віднесено вирішення питань щодо освіти, доріг, соціальної допомоги і тому подібних. Нормативні акти органів місцевої влад закріплюють неухильні засади для виконання кожною конкретною територією. Але для набрання чинності, вони мають бути затверджені відповідним центральним урядовим відомством. Однією з характерних рис, що притаманні Великобританії, є відсутність на місцях представників уряду, які могли б контролювати діяльність місцевих виборних органів. Попри те, певний контроль з боку держави існує. Це досягається завдяки тому, що:

- міністри видають обов'язкові інструкції для підконтрольних місцевих служб;
- застосовується судовий контроль. При виникненні в уряді питання про неналежне виконання місцевою владою своїх обов'язків, він має право звернутися до суду з позовом;
- місцеві ради можуть бути проінспектовані відповідними міністерствами, питання що стосуються безпосередньо місцевого самоврядування (такі як міністерством освіти);
- контролюється використання фінансових ресурсів, що були виділені центром. На місцевому рівні існує посада аудитора, який перевіряє використання коштів.
- також існують посади, що призначається королевою –це омбудсмени. До їх відання входить перевірка та реагування на скарги, що викликані несумлінним виконанням своїх обов'язків з боку органів місцевої влади щодо адміністративної діяльності;

- крім того, можна говорити про оперативність реагування – на офіційних сайтах омбудсменів є форми онлайн подачі скарги та гаряча лінія для консультацій. Тому як наслідок, Великобританія отримала такі надбання децентралізаційних процесів:

Органи місцевого самоврядування мають здійснювати виключно ті повноваження, що передбачені статутом;

Зокрема, діяльність, що не передбачена законом, може бути розцінена як незаконна;

Законність актів органів місцевого самоврядування контролюються судом.

Щодо Франції, як представника континентальної моделі, то існуючий там адміністративно – територіальний устрій є результатом тривалої еволюції території держави під впливом різних чинників.

Відповідно до чинного законодавства Франції, адміністративно-територіальний устрій країни включає 36 673 комуни, 100 департаментів, 25 регіонів, 4 заморські території, 2 заморські одиниці зі спеціальним статусом та 3 провінції у складі заморських територій. Основним принципом утворення адміністративно-територіальних одиниць є їхня спроможність управлятися виборними радами.

У 2002 році було ухвалено закон, який передбачав створення агломерацій, що дозволило об'єднати населені пункти та комуни. Цей підхід сприяв їхньому саморозвитку, створенню умов для вирішення спільних проблем сусідніх громад, ефективному використанню державних ресурсів і формуванню фінансового потенціалу для самостійного забезпечення доходів.

Хоча у Франції неодноразово порушувалося питання злиття чи укрупнення комун, радикальних заходів держава не запроваджувала. Попри відсутність офіційних представників уряду в комунальних структурах, функціонує чітка система контролю за діяльністю комун. Представники уряду мають право призупиняти рішення муніципальних рад, якщо вони суперечать законодавству.

Французькі реформи показують, що центральний уряд залишає за собою тільки функції, що мають загальнонаціональний характер та такі, що згідно з чинним законодавством не можуть делегуватися на місця.

Таким чином, державна політика Франції у сфері упорядкування місцевого самоврядування здійснюється за двома напрямками: обширна передача владою своїх адміністративних функцій на місця, а також перекладання частини своїх владних повноважень на місцеві органи самоврядування.

Змішану модель місцевого самоврядування розглянемо на прикладі Федеративної республіки Німеччина.

Для Німеччини, основними адміністративно – територіальними одиницями якої є федеральні землі (суб'єкти децентралізації, їх 16, що в свою чергу діляться на райони та міські округи), більша частина завдань вирішуються федерацією і землями обопільно. Децентралізація дає фінансування на об'єкти, що мають загальне значення, а землі фінансують об'єкти регіонального призначення, громади в свою чергу забезпечують всі місцеві соціально-побутові, освітні, культурні заходи. У Німеччині діє комплексна система фінансового вирівнювання, що забезпечує справедливий розподіл бюджетних ресурсів між рівнями влади та регіонами. Вона включає первинне вертикальне та горизонтальне вирівнювання, що передбачає розподіл податків між федерацією і землями, а також між самими землями. Крім того, діє вторинне горизонтальне та вертикальне вирівнювання, яке передбачає перерозподіл фіскальних надходжень між землями і надання частини доходів федерації на користь земель. Такий підхід сприяє соціалізації бюджетної політики та створенню умов для фінансової рівноваги між регіонами.

Розрахунок трансфертів у Німеччині базується на визначенні фіскального потенціалу кожної землі. Загальна сума податкових надходжень коригується залежно від щільності населення і рівня урбанізації, що дозволяє обчислити стандартний податковий потенціал для конкретної землі. Якщо реальний податковий потенціал землі є нижчим за стандартний, то вона отримує гранти за рахунок інших земель, які мають вищий за середній показник. Метою такого

перерозподілу є забезпечення єдиного рівня життя у всіх регіонах федерації та підтримка соціально-економічної стабільності.

Враховуючи досвід розвинених країн Європи можна зробити висновок, що бюджетний федералізм як модель організації міжбюджетних відносин ґрунтується на фінансовій незалежності кожної ланки влади, законодавчо встановлено закріплення джерел доходів за кожним рівнем бюджетів в таких обсягах, що є достатніми для фінансування видаткових повноважень. Щодо недоліків цієї концепції, тут можна виділити ймовірне дублювання повноважень місцевою владою відносно повноважень центральної влади. Що стосується бюджетного унітаризму, то перевагами можна виділити активну політику центральної влади щодо забезпечення унітарних стандартів суспільних послуг у всій країні та вирівнювання податкових дисбалансів. Із недоліків цієї концепції можна виділити обмеження обсягу владних повноважень місцевої влади.

Європейський досвід демонструє, що в демократичному суспільстві територіальна організація влади базується на принципах місцевого самоврядування. Це специфічна форма публічної влади, яка належить територіальним громадам, забезпечуючи їх право самостійно управляти в межах відповідних територіальних одиниць і вирішувати питання місцевого значення.

Попри загальні принципи, зарубіжний досвід не надає універсальної моделі, яка б повністю відповідала потребам України. У кожній країні існують власні особливості застосування механізмів міжбюджетних відносин, які формуються під впливом історичних традицій, політики та економічного контексту. Відсутність універсальної моделі пояснюється значним впливом цих факторів на бюджетно-податковий устрій різних країн.

Запровадження європейського досвіду в сфері міжбюджетних відносин в Україні потребує адаптації до національних умов. Беручи до уваги особливості місцевого самоврядування в Україні, поточний економічний стан і політичні реалії, можна припустити, що оптимальним напрямком є дуалізм муніципального управління. Ця концепція поєднує громадський і владний

характер місцевого самоврядування: органи місцевого самоврядування самостійно вирішують локальні питання в межах законодавства, водночас виконуючи державні функції.

Для досягнення цієї мети необхідно:

- забезпечити чіткий розподіл повноважень між рівнями управління;
- оптимізувати економічний простір і фінансову базу територіальних одиниць;
- удосконалити систему місцевих податків;
- запровадити мотиваційні механізми для органів місцевого самоврядування.

Таким чином, реалізація цих заходів дозволить сформувати сильну демократичну державу з ефективним і самодостатнім місцевим самоврядуванням, яке здатне якісно вирішувати місцеві проблеми та забезпечувати громадян широким спектром публічних послуг.

3.2. Реформування підсистеми місцевого оподаткування в Україні.

Питома вага місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів залишається невисокою. Незважаючи на численні зміни в податковому законодавстві, спрямовані на вдосконалення системи місцевого оподаткування, ці платежі поки не виконують у повному обсязі свою фіскальну функцію.

Крім недостатньої фіскальної ефективності, кожен із місцевих податків і зборів має певні недоліки, що перешкоджають їхньому становленню як вагової складової дохідної частини місцевих бюджетів. Зокрема, однією з найактуальніших є проблема функціонування єдиного податку.

На сьогодні основними проблемами, пов'язаними з функціонуванням єдиного податку в Україні, є:

Використання єдиного податку не за призначенням. Проблема полягає в тому, що єдиний податок застосовують суб'єкти, для яких він не був передбачений, що суперечить його основній меті підтримки малого бізнесу.

Ухилення від оподаткування. Часто роботодавці змінюють трудові відносини на цивільно-правові угоди, щоб уникнути сплати ЄСВ. Крім того, підприємства використовують "спрощенців" для нелегального виведення готівки, що дає можливість виплачувати заробітну плату "в конвертах" і здійснювати інші операції, які не відображаються в офіційній звітності.

Технічна недосконалість. Проблеми виникають через те, що програмне забезпечення податкових органів не враховує змін у ставках єдиного податку, які встановлюють місцеві ради. Це призводить до автоматичного нарахування податкової заборгованості підприємцям, навіть якщо вони виконують свої зобов'язання відповідно до нових ставок.

Відсутність деталізованого обліку. Недостатня деталізація господарської діяльності створює ризик приховування сумнівних операцій. Відсутність вимог щодо використання реєстраторів розрахункових операцій, ведення книги обліку доходів і витрат та інших форм звітності дозволяє підприємцям уникати фіксації господарських операцій, що сприяє ухиленню від оподаткування.

Порушення конкуренції. Проблема нерівності умов оподаткування між суб'єктами господарювання на спрощеній та загальній системах оподаткування неодноразово піднімалася науковцями. Підприємці, які перебувають на спрощеній системі, мають значні переваги перед тими, хто використовує загальну систему, що створює нерівні умови конкуренції.

Відсутність стимулів. Система оподаткування не враховує розмір виручки: навіть за її відсутності платник змушений сплачувати єдиний податок та ЄСВ. Це знижує мотивацію до розвитку бізнесу, оскільки стимулюючий характер оподаткування втрачається.

Подальший розвиток єдиного податку слід орієнтувати на такі ключові напрями:

1. Уніфікація обов'язкових платежів. Об'єднання всіх платежів, які сплачують

платники спрощеної системи оподаткування, для спрощення розрахунків і економії часу на підготовку звітів і декларацій.

2. Покращення обслуговування. Запровадження швидких і зручних сервісів для підтримки малого бізнесу.

3. Посилення відповідальності. Збільшення відповідальності платників податків і їх контрагентів за операції, пов'язані з оптимізацією податкового навантаження, із впровадженням більш деталізованих форм звітності.

4. Сплата податків активними суб'єктами. Встановлення обов'язку сплати податків тими платниками, які демонстрували ділову активність протягом звітного періоду.

5. Обмеження сфери застосування спрощеної системи. Конкретизація категорій платників, на яких не поширюється спрощена система, та виключення з переліку видів діяльності високорентабельних напрямів, що зменшить можливості для мінімізації оподаткування.

Окремої уваги потребують питання, пов'язані з податком на майно та його основними складовими. Реформа податку на майно принесла певні позитивні результати, але залишаються недоліки, які обмежують його ефективність. Зокрема, у структурі майнового податку є малоефективні фіскальні елементи, такі як податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та транспортний податок, які потребують перегляду та вдосконалення.

Якщо враховувати досвід європейських країн, у них податок на майно є одним із основних джерел доходів місцевих бюджетів та дієвим елементом реалізації принципу справедливості. На жаль, діючий податок на майно в Україні не в повному обсязі виконує цієї функції. Причинами такого низького фіскального значення податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки є незацікавленість місцевих органів влади встановлювати високі ставки податку, а також те, що розмір податку залежить від мінімальної заробітної плати і площі майна, хоча доцільніше було б розраховувати суму податку виходячи з ринкової вартості нерухомого майна. Щодо транспортного податку,

то створювався він, як платіж на розкіш або на багатство, але чинний платіж не став податком на надприбутки олігархів, мільйонерів та мільярдерів до того ж, доходи з даного виду податку перебувають на досить низькому рівні.

Також питання викликає низька якість адміністрування майнового податку. Дане явище є не новим для України й було викликане внаслідок багаторічної відсутності узгодженої взаємодії з формування, наповнення, актуалізації та забезпечення доступу всіх зацікавлених державних органів влади (особливо фіскальних органів та місцевих органів влади) до інформації з прав власності.

Окремої уваги потребує питання високого рівня корупції у сфері майнових, зокрема земельних відносин, де за оцінкою фахівців, її рівень у дозвільній діяльності та погоджувальних операціях із землекористування сягає 80%. Тому на сьогодні процес адміністрування даного виду податку потребує реальної, а головне об'єктивної оцінки земельних ресурсів в Україні. Також до недоліків земельного податку варто зарахувати те, що надходження від нього є негнучкими та клопітка робота з оцінки земельних ресурсів.

Безпосереднім втіленням принципу соціальної справедливості у податковому законодавстві є введення так званого «податку на розкіш». В Україні властивостям «податку на розкіш» відповідає: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки і транспортний податок. Недоліком транспортного податку є його низька фіскальна значимість у доходах місцевих бюджетів. Основною причиною цього недоліку вважається вузький перелік об'єктів, які підлягають оподаткуванню (тільки легкові автомобілі), до об'єктів оподаткування транспортним податком не відносять літаки, судна (які згідно законодавства України також відносяться до транспортних засобів).

Для вирішення вище перелічених проблем податку на майно, необхідно провести його реформування за такими напрямками.

Необхідно, щоб ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки залежали не від площі житлової або нежитлової нерухомості, а від її вартості. Ця реформа повинна відбуватися поступово, оскільки відразу

впровадити цю зміну в Україні неможливо. Для цього необхідно здійснити певні кроки: відкоригувати діючий механізм оподаткування нерухомості; створити диверсифіковану системи об'єктів оподаткування; сформувати кадастр нерухомості; створити (оновити) єдиний державний кадастровий орган.

Для підвищення якості адміністрування податку на нерухоме майно потрібно враховувати територіальне розміщення об'єктів нерухомості.

Переглянути перелік податкових пільг, і скасувати недоцільні.

Зробити плату за землю гнучкою, тобто встановити залежність розміру податку від доходів платників.

Дані зміни повинні бути націлені, з одного боку, на подолання недоліків податку, та з іншого боку, використовуватися для забезпечення соціальної справедливості в суспільстві, але з одночасним гарантуванням високого рівня надходжень, що дозволить значно прискорити економічне зростання регіонів та забезпечить фінансову автономію органів місцевого самоврядування самоврядування.

Окремо можна розглянути туристичний збір, який був запроваджений з фіскальних міркувань, проте на сьогодні він далеко не в повному обсязі виконує дану функцію. Причиною не виконання фіскальної функції є низький рівень ставок збору, хоча це є і стимулом, який заохочує до справляння збору, проте низькі ставки не забезпечують гідний рівень дохідності. Також додаткової уваги потребує справляння збору через податкових агентів, оскільки вони часто спекулюють зі сплатою збору, встановлюють поряд із невисокою платою за проживання плату за неофіційні послуги. Тому враховуючи вище зазначені недоліки туристичного збору, для їх усунення пропонуються такі напрями вдосконалення:

- встановлювати ставки збору в залежності від класу готелю (чим вищий клас тим вища і ставка), таким кроком можна відразу, це підвищить надходження до місцевих бюджетів і також надасть можливість розвиватися малому готельному бізнесу;

- розширити базу оподаткування шляхом включення до платників податків власників приватних будинків, які надають послуги із тимчасового проживання туристам (для збільшення фіскальної ролі збору);
- підвищити рівень податкового контролю за податковими агентами.

Впровадження таких змін в реальність може позитивно вплинути на фіскальну роль туристичного збору у доходах місцевих бюджетів України і розвитку туристичної галузі в цілому.

Як і в туристичному зборі, головною проблемою збору за місця для паркування транспортних засобів є його дуже низька фіскальна питома вага у доходах місцевих бюджетів. Також проблема виникає в тому, що зміни які відбулися з прийняттям Податкового кодексу України значно ускладнили процедуру справляння збору за місця для паркування транспортних засобів.

До недоліків системи місцевого оподаткування, можна віднести наступне:

Незначний перелік місцевих податків та зборів порівняно з іншими країнами. Але слід відмітити, що фіскальна ефективність і регулююча функція місцевих податків і зборів вимірюється не в кількості місцевих податків і зборів, а в їх якості і справедливості;

Відсутність права органів місцевого самоврядування на встановлення власних податків і зборів на своїй території;

Низький рівень зацікавленості у місцевих органах влади у додатковому залученні коштів від справляння місцевих податків і зборів;

Відсутність взаємозв'язку між рівнем суспільних послуг, що надаються на певній території.

Нерозвиненість регіональної податкової політики, що проявляється у відсутності таких місцевих податкових платежів як екологічні податки, плата за певні послуги місцевих органів влади, податки на розкіш;

Можливість зловживання та ухиляння від оподаткування в деяких видів місцевих податків і зборів; всі рішення органів місцевого самоврядування стосовно місцевих податків і зборів характеризуються відсутністю детального обґрунтування та диференціації ставок. Головною помилкою є встановлення

високих ставок без оцінки ризиків зменшення загального обсягу податкових надходжень; неефективність окремих податкових ставок, що не дозволяє забезпечити стабільних надходжень до місцевих бюджетів тощо.

Проблемою також є неврахування регіональних особливостей, внаслідок чого втрачаються певні фінансові можливості. Наприклад, на місцях завжди є свої особливі об'єкти оподаткування, які можуть відчутно поповнити доходи місцевих бюджетів, що дозволить спрямувати додаткові кошти на вирішення економічних і соціальних проблем регіонів.

Крім того, підвищення ефективності функціонування системи місцевого оподаткування можливе при адаптації такої системи до європейських стандартів. В сучасних умовах постійних кризових явищ в економіці держави, формування якісної системи місцевого оподаткування, орієнтованої на європейську модель, є однією з ключових цілей. Адже у розвинених зарубіжних країнах місцеві податки постають реальним джерелом фінансової самодостатності територіальних громад, а не виконують допоміжну роль у державному оподаткуванні. Крім того, особливістю функціонування системи місцевого оподаткування в зарубіжних країнах є те, що більшість країн-членів ЄС практикує встановлення власних податків (окрім тих, які пропонуються державою). Право самостійного встановлення місцевих податків та зборів мають зокрема місцеві органи влади.

Враховуючи досвід країн - членів ЄС особливу увагу необхідно приділити податку на нерухоме майно (в країнах-членах ЄС цей податок приносить найбільше надходжень до бюджету). Спробувати надати повноваження органам місцевого самоврядування в Україні встановлювати власні місцеві податки і збори. Проведення вищенаведених реформ стане основою побудови міцної, стабільної системи місцевих податків і зборів в Україні, яка сприятиме реалізації соціально-економічної політики та забезпечить фінансову автономію регіонів.

3.3. Модернізація підсистеми адміністрування місцевих податків і зборів в Україні.

Податкове адміністрування як регламентована законами й іншими нормативно - правовими актами управлінська діяльність, що здійснюється податковими та іншими органами, що здійснюють контроль, передбачає розв'язання таких основних завдань:

- забезпечення платникам податків зручних умов для виконання їхніх обов'язків щодо розрахунку, декларування та сплати податків і зборів;
- контроль з боку держави виконання платниками своїх обов'язків щодо розрахунку, декларування та сплати податків і зборів, забезпечення їх повного виконання всіма платниками;
- забезпечення захисту законних прав та інтересів платників податків від протиправного втручання з боку органів державної влади;

З урахуванням необхідності розв'язання таких завдань має будуватися система адміністрування податків. При цьому виконання одних завдань покладається на органи державної влади, інших – на платників податків. До функцій органів державної влади, закріплених нормами Податкового кодексу України, під час проведення адміністрування податків належать:

- надання послуг платникам податків у ході виконання ними своїх обов'язків з розрахунку, декларування та сплати податків і зборів;
- здійснення контролю з виконання платниками податкового законодавства;
- вирішення спорів, що виникають під час застосування податкового законодавства;
- забезпечення відповідальності за порушення податкового законодавства як платників податків, так і органів державної виконавчої влади;
- здійснення примусового стягнення податків, не сплачених у встановлені терміни, та вжиття заходів, спрямованих на поновлення платоспроможності платників податків.

Функції, покладені на органи державної влади щодо адміністрування податкових платежів в Україні, в основному відповідають міжнародній практиці

податкового адміністрування. Основна відмінність полягає в якості забезпечення належних умов і значному спрощенні необхідних процедур під час виконання податкового обов'язку платниками.

В умовах світової глобалізації та податкової гармонізації податковий процес набуває постійного динамізму, оскільки такими є цілі й пріоритети держав, вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

Функції органів державної влади у сфері податкових платежів в Україні мають суттєві відмінності від міжнародної практики. Одним із ключових аспектів є забезпечення зручних умов для виконання податкових обов'язків. У міжнародній практиці акцент зроблено на спрощенні податкових декларацій, електронному поданні документів, наданні актуальної інформації про податкове законодавство та мінімізації процедур для платників. Наприклад, у Європі податкові декларації для фізичних осіб складаються з 4–10 рядків, тоді як в Україні податкові декларації є надто деталізованими та включають до 32 рядків і 17 додатків. Також електронне обслуговування в Україні обмежене через недосконалу технічну базу, що ускладнює дистанційну взаємодію.

У сфері контролю за виконанням податкових зобов'язань міжнародна практика демонструє прагнення до мінімізації витрат часу і документального навантаження, оптимізованого обміну інформацією між відомствами та надання повноважень контролюючим органам для доступу до необхідних даних. В Україні ж процес подання звітності є тривалим і складним, супроводжується великим обсягом документообігу, а відсутність належного інформаційного обміну між органами додає труднощів.

Захист прав платників податків у міжнародній практиці забезпечується ризико - орієнтованим підходом, мінімізацією перевірок для сумлінних платників і пріоритетністю дотримання їхніх прав. Натомість в Україні цей підхід хоч і впроваджується, але охоплює значну кількість добросовісних платників, часто супроводжуючись адміністративним тиском і обмеженим захистом прав.

Щодо примусу до порушників, міжнародна практика забезпечує матеріальне відшкодування збитків, єдність перед законом і суворість наслідків

за податкові порушення. В Україні механізм компенсації збитків є недієвим, порушення не завжди тягнуть за собою покарання, а увага зосереджена переважно на виконанні бюджетних планів.

Таким чином, податкова система України потребує реформування з метою спрощення процедур, розвитку електронного документообігу, впровадження ефективних ризико - орієнтованих підходів і посилення захисту прав платників, щоб відповідати сучасним міжнародним стандартам.

Модернізація податкового адміністрування базується на низці ключових чинників, які визначають її успіх, та оцінюється за відповідними критеріями ефективності. Одним із основних чинників є зміцнення податкової дисципліни, яке забезпечує зростання податкових надходжень. Важливу роль також відіграє підвищення ефективності діяльності податкових органів, що сприяє зниженню витрат на їх функціонування.

Ще одним напрямом модернізації є оптимізація методів роботи з платниками податків, яка передбачає зменшення витрат на контроль за дотриманням податкового законодавства. У цьому контексті значущим фактором є підвищення кваліфікації працівників податкових органів. Це дозволяє скоротити кількість персоналу, забезпечуючи при цьому якісно вищий рівень надання послуг платникам.

Критеріями ефективності таких змін виступають не лише зростання надходжень і скорочення витрат, але й якісне вдосконалення послуг і зменшення адміністративного навантаження на платників податків. Таким чином, модернізація податкового адміністрування є комплексним процесом, що спрямований на підвищення прозорості, ефективності та взаємодії між платниками і податковими органами.

Модернізація податкового адміністрування в розвинених країнах має низку ключових характеристик, які можуть бути корисними для реформування цієї сфери в Україні. Серед основних напрямів – вдосконалення організаційної структури, інтеграція новітніх технологій, підвищення професійного рівня працівників податкових органів і оптимізація обробки даних. Значну увагу

приділяють узгодженню інформаційних потреб у межах різних функцій податкового адміністрування, перегляду технологічних процесів, а також впровадженню телекомунікаційних рішень, таких як Інтернет, Oracle, веб-сервіси та Інтранет.

Розвинені країни активно використовують економіко-математичні та статистичні методи для аналізу й відбору об'єктів податкових перевірок, що дає змогу підвищити їхню ефективність. Масова звірка даних щодо доходів фізичних осіб є ще одним прикладом підвищення точності адміністрування. На противагу цьому, в Україні платники податків змушені подавати надмірну кількість звітних документів, що ускладнює контроль і знижує результативність перевірок.

Світовий досвід підкреслює важливість інноваційних підходів до організації податкового адміністрування. Це включає автоматизацію ведення особових рахунків платників, впровадження систем єдиного рахунку, що знижує витрати на облік, і автоматизацію процесів контролю. Такі заходи, як попередній документальний контроль (камеральні перевірки), централізація інформаційного забезпечення та запровадження ризико-орієнтованих моделей контролю, дозволяють підвищити ефективність роботи податкових служб.

Для України важливо перейняти практику використання автоматизованих систем і створення умов для прозорості взаємовідносин між платниками податків і державою. Це включає спрощення звітності, вдосконалення електронних сервісів, зниження адміністративного навантаження, підвищення правової обізнаності платників та забезпечення невідворотності відповідальності за порушення податкового законодавства.

Реформування податкової системи України повинно також передбачати усунення суперечностей у законодавстві, інтеграцію сучасних методів роботи, підвищення кваліфікації працівників податкових органів і розробку справедливих механізмів оподаткування. Усі ці заходи сприятимуть створенню податкової системи, яка базується на принципах довіри, взаємних зобов'язань та ефективності.

ВИСНОВКИ

Місцеве оподаткування та бюджетна система України є ключовими елементами фінансового управління, спрямованими на забезпечення економічного розвитку та соціального добробуту територій. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у фінансуванні громадських послуг, реалізації інфраструктурних проєктів, підтримці соціальних програм та забезпеченні функцій органів місцевого самоврядування. Вони є інструментом перерозподілу фінансових ресурсів, забезпечують прозорість управління коштами та сприяють економічному зростанню регіонів. На основі аналізу нормативно-правового регулювання місцевого оподаткування в Україні, простежується значний прогрес у становленні його засад, однак існують проблеми, пов'язані із централізацією, недосконалістю системи трансфертів і надмірною залежністю від державного бюджету. Реформування місцевого оподаткування повинно включати вдосконалення системи податків, посилення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, оптимізацію бюджетної звітності та контроль за використанням коштів. Ефективне управління місцевими фінансами є критично важливим для забезпечення соціально-економічного розвитку громад, досягнення стабільності бюджетної системи та підвищення рівня життя населення України.

Концепції, що описують це питання, еволюціонували під впливом економічних, соціальних та політичних змін. Теорія місцевих фінансів розглядає питання забезпечення місцевих бюджетів доходами, що є достатніми для фінансування поточних видатків та розвитку громад, при цьому враховуючи принципи автономії, стабільності та справедливості. Історичні напрацювання в цій сфері дають глибоке розуміння значення місцевих доходів і підходів до їх формування.

Про це свідчать результати оглядів основних наукових досліджень, в економічній літературі доходи місцевих бюджетів трактуються як певна частина централізованих ресурсів держави та органів місцевого самоврядування, фонди фінансових ресурсів, сукупність економічних відносин, грошові ресурси.

Фінансова думка в цілому зосереджує свою увагу передусім на процесах і явищах фінансового світу, які відбивають становлення, еволюцію та розвиток фінансів як цілісного утворення, як складної і багатогранної економічної категорії їх. Водночас вона розкриває становлення та історичний розвиток фінансових структур, процес пізнання їх сутності, їх взаємозв'язок і специфіку функціонування. Фінансова думка відображає основні зміни у цих структурах у процесі еволюції суспільства. Теоретичне осмислення й узагальнення цих змін є одночасно розвитком знань про фінанси та їх структурні складові, що входять до об'єкта фінансової науки.

Особливу увагу варто звернути на роль місцевих податків як основного джерела доходів місцевих бюджетів. Податкові надходження сприяють фінансовій автономії місцевих органів влади, дозволяють реалізовувати функції самоврядування та стимулювати економічну активність у регіонах. Однак, поточна структура доходів місцевих бюджетів демонструє значну залежність від міжбюджетних трансфертів, що стримує розвиток фінансової незалежності регіонів. Розширення податкової бази та підвищення ефективності адміністрування місцевих податків є важливими завданнями для забезпечення стабільності доходів місцевих бюджетів.

Крім того, функції місцевих фінансів включають підтримку економічного зростання, інвестиційну діяльність, управління соціальною сферою та розвитком інфраструктури. Вони також забезпечують фінансову основу для реалізації програм екологічного та соціально-економічного розвитку територій. Для підвищення ефективності місцевих фінансів необхідно впроваджувати сучасні інструменти фінансового менеджменту, удосконалювати казначейську систему та впроваджувати програмно-цільові методи формування бюджетів.

Проведення адміністративно-територіальної реформи є важливим кроком для оптимізації структури місцевих бюджетів та підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами. Це дозволить скоротити надмірну централізацію, посилити роль місцевих громад у фінансовому плануванні та збільшити їх відповідальність за розвиток територій. Особлива увага має

приділятися прозорості та підзвітності в управлінні місцевими бюджетами, що сприятиме підвищенню довіри населення до органів місцевого самоврядування.

Таким чином, місцеві бюджети є фундаментальною основою для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів України. Вдосконалення системи місцевого оподаткування, оптимізація бюджетного процесу та підвищення фінансової самостійності регіонів є необхідними умовами для досягнення економічної стабільності та підвищення якості життя громадян.

Значний акцент слід робити на важливості балансу між місцевою фінансовою автономією та державною підтримкою. Місцеві бюджети повинні бути спроможними забезпечувати фінансування поточних видатків і довгострокових проєктів розвитку, але водночас потребують стабільних механізмів державної підтримки, таких як міжбюджетні трансферти та субвенції. Вдосконалення нормативно-правового регулювання місцевих фінансів, особливо у сфері оподаткування, має сприяти створенню чітких і прозорих правил, що гарантують стабільність надходжень і розширення податкової бази.

Сучасні виклики, пов'язані з економічними кризами, потребують запровадження інноваційних підходів у бюджетному плануванні. Зокрема, це стосується розробки бюджетів розвитку, які орієнтовані на фінансування інфраструктурних та соціальних проєктів, здатних покращити якість життя громадян та забезпечити стійке економічне зростання. Важливим інструментом має стати залучення громадян до процесу ухвалення рішень, пов'язаних із розподілом фінансових ресурсів, що сприятиме посиленню соціальної згуртованості та відповідальності органів влади.

Завершуючи, слід підкреслити, що місцеві фінанси є ключовим елементом економічної стабільності країни, інструментом соціально-економічного розвитку та зміцнення демократичних засад місцевого самоврядування. Їхня роль у підтримці соціальних програм, стимулюванні економічної активності та управлінні ресурсами регіонів є надзвичайно важливою. Майбутнє місцевого оподаткування в Україні залежить від ефективності реалізації реформ,

спрямованих на посилення автономії місцевих бюджетів, впровадження інноваційних підходів до управління фінансами та підвищення прозорості й відповідальності органів місцевого самоврядування. Ці зусилля забезпечать не лише стабільність фінансової системи, але й добробут населення та розвиток територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI.
URL: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17
2. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1495/1546> (дата звернення 12.11.2024)
3. Корягін М.В. Сутність, функції та ознаки бюджету як економічної категорії / М.В.Корягін // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. –2010. – С. 205-209.
4. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с
5. Субботович Ю. Бюджетна децентралізація та зміцнення фінансів органів місцевого самоврядування. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2012. Вип. 23. С. 44-46.
6. Христенко В. Межбюджетные отношения в управлении региональными финансами: опыт, проблемы, перспективы. М.: Дело, 2002. 608 с.
7. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Національна економіка: регіональний та муніципальний вимір : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 320с.
8. Кульчицький М.І., Заброцька О.В. Фінансове територіальне вирівнювання в системі міжбюджетних відносин : монографія. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2015. 335 с.
9. Бартчук Ю.А. Шляхи реформування системи місцевого оподаткування в Україні / Ю.А. Бартчук // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки і психології. – 2012. – № 1. – С. 82–84.
10. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби. 2011. №1. С. 56-66.

11. Возняк Г.В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації : дис. д-ра екон. наук : 08.00.08 ; Держ. ВНЗ «Ун-т банк. справи». Київ, 2018. 576 с.
12. Дем'янишин В., Тулюлюк А. Проблеми сутності та складу видатків місцевих бюджетів // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 3(16). – С. 135–144.
13. Дем'янчук О.І. Фіскальний потенціал місцевих бюджетів України / О.І. Дем'янчук // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 4(55). – С. 121–128.
14. Дмитренко Г.В. Основні принципи формування місцевих бюджетів. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2012. № 1 (56). С. 49–55
15. Економічна енциклопедія. У 3-ох т.; відп. ред. С. В. Мочерний. К. : Видво «Академія». 2000. Т. 1. 864 с. 3. Крисоватий А. І. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації : монографія. Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. 212 с. 4. Крупка М. І., Кміть В. М., Паславська Р. Ю. Система адміністрування податків в Україні: стан, проблеми та перспективи. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26(2). С. 217-224.
16. Єфремова І.І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення / І.І. Єфремова // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 157-161.
17. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату» від 1 січня 2018 р. № 1793-19 / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1793-19>
18. Калмиков О.В. Оцінка місця податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 35/1. С. 214-220.
19. Кириленко О. П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 34–39.

20. Кириленко О. П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 34–39.
21. Кізима Т.О. Фінансова децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Інноваційна економіка. 2017. №7-8 (70). С. 145- 149.
22. Коренюк Л.В. Особливості формування місцевих бюджетів на регіональному рівні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 662–664.
23. Корецька С. О. Формування місцевих бюджетів України. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 21. С. 21–24.
24. Кохан І. В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіону / Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. спец.: 08.00.08. Львів, 2015. 20с.
25. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. Світ фінансів. 2018. Вип. 3. С. 7–18.
26. Міністерство Фінансів України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 12.11.2024)
27. Кужелєв М.О., Плахотнюк В.В. Формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Економічний вісник університету. 2018. Вип. №36/1. С. 302-305.
28. Кучерявенко М. П. Податкове право України: Академічний курс: Підручник. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 701 с.
29. Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А В. та ін./ Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: Монографія. НАН України; Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 320 с.
30. Луніна І.О. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів [Луніна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної; / НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. К, 2010. 320 с.

31. Мамочка В. В. Шляхи вдосконалення інституту місцевого самоврядування в Україні. Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. Право. Економіка. Управління. 2009. Вип. 2 (30). С. 35–40.
32. Мельничук Н.Ю. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / Н.Ю. Мельничук // Економіка Крима. – №1 (34). – 2011. – С. 78-93.
33. Микитюк І.С. Фінансова стійкість та безпека місцевого бюджету. Вісник Київського національного торгівельно-економічного університету. 2013. № 1. С. 86–97.
34. Михайлишин Л. Фінансове забезпечення місцевого управління: зарубіжний досвід для України. Ефективність державного управління. 2010. №23. С. 343 –351.
35. Міністерство Фінансів України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 12.11.2024)
36. Міністерство Фінансів України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zvity> (дата звернення: 03.012.2024).
37. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с
38. Ніколенко В.Ю., Сवेशніков С.М., Юрченко В.В. та ін. Місцеві бюджети як чинник стабільності розвитку регіонів : навчальний посібник. Київ, 2016. 41 с.
39. Письменний В.В. Дотації у забезпеченні фінансового потенціалу територій. Світ фінансів. 2018. Вип. 1 (54). С. 70–81.
40. Письменний В.В. Міжбюджетні трансфerti як інструмент фінансового вирівнювання територій. Економіка та держава. 2017. № 6. С. 24–30.
41. Письменний В.В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації. Формування ринкової економіки в Україні. 2018. Вип. 40. Ч. 2. С. 72–78. 60. Письменний В.В. Особливості впровадження „власних” податків і зборів за ініціативи місцевої влади. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2018. Т. 23. Вип. 3. (68). С. 164–167.

42. Податкові системи зарубіжних держав : навч. посібник / В. Л. Андрущенко, З. С. Варналій, І. А. Прокопенко, Т. В. Тучак. Київ : КондорВидавництво, 2012. 222 с.
43. Попович І.І. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням сучасного стану економіки 83 України. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2010. №1. С. 243-249
44. Про затвердження Порядку виконання державного бюджету за видатками за умови функціонування внутрішньої платіжної системи. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 12.11.2024)
45. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 12.11.2024)
46. Вігура О.М., Литвинчук І.В. Класифікація доходів місцевих бюджетів. Науковий вісник Житомирського державного технологічного університету. 2017. № 4. С. 26–30.
47. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. Фінанси України. 2022. № 10. С. 44- 65.
48. Родионова В.М. О бюджетной политике и межбюджетных отношений в субъектах Российской Федерации. Финансы. 2008. № 7. С. 24–29.
49. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 22.09.2016 №688-р // Урядовий портал. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-%D1%80> (дата звернення 12.11.2024)
50. Руденко І.В. Система міжбюджетного вирівнювання в умовах бюджетної децентралізації. Ефективна економіка. 2015. № 10. С.23-27.
51. Савчук С. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Економіка. 2004. №16. С. 81-85.

52. Сало Т.В. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні. Ефективність державного управління. 2013. Вип. 35. С. 324–330.
53. Сеньків Т.В. Самостійність місцевих бюджетів: стан, проблеми та шляхи зміцнення. Економічний форум. 2012. № 1. С. 8.
54. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки, підготовлена відповідно до розпоряджень президента України від 21.12.2001 № 372/2001-рп та від 8.11.2002 № 385/2002-рп – 424 с.
55. Татарин Н.Б. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Н.Б. Татарин, В.В. Войтович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 11. – С. 159-162.
56. Татарин Н.Б. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Н.Б. Татарин, В.В. Войтович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 11. – С. 159-162.
57. Терентьєва О. К. Зарубіжний досвід державного регулювання земельного оподаткування / О. К. Терентьєва // Правовий вісник Української академії банківської справи. - 2012. - № 2(7). - С. 42-45.
58. Товкун Л. Місцеві податки та збори як складові податкової системи України: їх особливості та розвиток. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 29. С. 85–96.
59. Тронько О. В. Ретроспектива адміністрування земельного податку в Україні: історичні та сучасні аспекти. Науковий вісник публічного та приватного права, 2017. №2. С. 28–33.
60. Указ Президента України «Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік» від 07.12.2016 р. № 545/2016 // Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/545/2016> (дата звернення 12.11.2024)

61. Чеберяко О.В., Рябоконь О.О. Вплив фінансової децентралізації на формування доходів місцевих бюджетів. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 34/1. С. 316-326.
62. Шульга Т. Земельний податок як джерело бюджетних доходів: проблеми теорії та практики. Юридичний радник. 2009. № 2 (28). С. 47–51.
63. Ярошенко Ф. О. Історія податків та оподаткування в Україні : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ф. О. Ярошенко, В. В. Павленко, В. П. Павленко; за заг. ред. А. М. Подоляки. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 416 с